

792(47-925)
4-41

02 NOV 2

19247925
4-41

ԽրՀայ Կարօճակ

38 792(47.925)
4-41

20

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄՆԱԿԵԱՆԻ

25

ԾՆԵԱԼ ՊԱԼԱԹ

1839

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

իր բեմական գործունեւթեան Յիսնամեակին

1857—1912

Տպագրութիւն ԱՐՇԱԿ ԿԱՐՕԵԱՆ Կ. ՊՕԼԻՍ

1912

Printed in Turkey

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄՆԱԿԵԱՆ

Մնակեան՝ 1839 թուականին ծնած ու Պալաթի Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին մկրտուած է։ Կնքահայրը, ո՞վ գիտէ ո՞ր պարզամիտը, կարծես գուշակելով Մնակեանի կեանքին ապագայ նահատակութիւնը, զայն ի ծնէ մկրտեր է ՄԱՐՏԻՐՈՍ անունով։

Մնակեանի ծնողքը՝ աղքատ դասակարգի ընտանիք մը, քիչ ժամանակ վերջ մը փոխադրուին Խազիւզ։ Հոն Մնակեան կը մանէ Ներսէսեան վարժարանը, և իբրեւ պարտաճանաչ տղայ, իր աղքատ ծնողաց բեռ չըլլալու համար, դպրոցի ժամերէն դուրս, առտու իրիկուն, իր հօրը գործին ալ կ'օգնէր, անոր կարած բանթալօններուն կոճակները կարելով։ Չը մոռնանք ըսել թէ Մնակեանի հայրը զինուորական դերձակ էր։ Մարտիրոս Մնակեան իր մօրն ալ կ'օգնէր իրիկունները տան համար պէտք եղած ջուրը կրելով։

Այդ չըջանին Խազիւզի Ներսէսեան, Սամաթիոյ Սահակեան և Սկիւտարի Ճեմարան վարժարաններուն ոսկեղինիկ դարն էր։

Մարտիրոս Մնակեան իր նախակրթութիւնը ստացած է Տիրացու Կուզ Կարապետէն, որ դեռ ուրիշ շատ մը նշանաւոր անձնաւորութիւններու ձեռքը ուսման բանալին տուած է. ինչպէս Վարժապետեաններ, Պէրպէրեաններ, ևն. ևն.։

Ուշիմ ու յաջողակ տղայ, Մնակեան շատ շուտով ծաղկոցէն կ'անցնի ուսումնարան սրահը, և իր աշխատասիրութեամբ բոլոր դասատուներուն համակրանքին արժանի կ'ըլլայ. մանաւանդ Ներսէսեան վարժարանի տեսուչ՝ Լուսահոգի Պատուելի Թորոս Զօրանեան Սեւեկայամով(*), մասնաւոր գուրգուրանք ու համակրութիւն մը ունեցած է դէպի իր այս աշխատասէր աշակերտը, այնպէս որ ամէն տարի Ս. Ծննդեան և Ս. Զատիկի առթիւ, Մնակեան իր երկու ձեռք նոր հագուստը կ'ստանար իր տեսուչէն։ Արդէն դպրոցական պիտոյքը և ցերեկուան ճաշն անգամ վարժարանէն կը հոգայուէր։

Կաղանդի օր մը՝ Մնակեան, հակառակ որ ինք ոչինչ ունէր իր Պատուելի Թորոսին նուէր տալիք, ըստ իր սովորութեան, ամէնէն առաջ փութացած էր աջահամբոյրի։ Թորոս Պատուելի կ'ըսէ «տղայ, քիչ մը ետքը եկուր, տակաւին սիֆրան չունիմ»,

(*) Պատուելի Թորոս շեմ սիրող մը ըլլալով փիլիսոփայութեան գիշեր ցուց կը կարգաւ Հռովմայեցի հարստաց Սեւեկայի փիլիսոփայական երկերը.

Մնակեանի ծնողքը սաստիկ ծանծրացած չքաւորութենէ և զիրենք չըջապատող — աղքատի հարստութենէ — դաւակներէ, գէթ շարժական երկու օխտ հաց օգտուելու համար, տասներեք տարեկանին կը հանեն զինքը դպրոցէն, և աշկերտութեան կուտան իրենց դրացիներէն, Այվան Սէրայ աշխատող, տէյրիմէնճի Մանուկ աշայիքով։ Մնակեան այսպէս երկու ամիսի չափ շարունակեց վերջ, առտու մը բարեպաշտութիւնը կը բռնէ ու եկեղեցի կը մտնէ, դէմքն ու ձեռքերը մուրոտ, կանակը անեմ կեօվէյի մը, գլուխը մուրոտ ֆէս մը, վերջապէս այնքան դէշ վիճակի մէջ որ, ամօթէն չը համարձակիր տաճար մտնել ու գաւթիք կը կենայ։ Պատուելի Զօրանեան, տեսնելով Մնակեանը այդ անտանելի վիճակին մէջ, իսկոյն քովը կը մօտենայ ու կը հարցնէ, «Ծօ՛ Մարտիկ, այդ ի՞նչ վրայ գլուխ է. դուն ո՞ւր ես»։ Մարտիրոս Մնակեան այնքան յուզիչ կերպով կը նկարագրէ իր վիճակը, որ Պատուելի Զօրանեան բղձկելով, կը բռնէ Մնակեանի ձեռքէն և ուղղակի Ազանկուրն քով տանելով կ'ըսէ՝ «Ազանկեր, այս տղան բաւական յաջողակ տղայ մըն է, ապագային բան մը ըլլալ կը խոստանայ, աղքատութեան պատճառով զրկուածի դատապարտուած է. այս տղան ազատեցէք»։ Իսկոյն Պուռուսըզեան Եղբարք Յակօր և Յովհաննէս, Հովուեան կամ էքմէքճիպաշեան Պետրոս (հայր Խաչիկ էֆ. Հովուեանի, այժմ փաստաբան Ագրիանուպոլսի մէջ) կ'ստանձնեն գործը, և ժամկոչին միջոցաւ կը կանչեն Մնակեանի ծնողքը, և նիւթական պղտիկ օգնութիւն մը խոստանալով, Մարտիրոսը կ'աւանդին իրենց պաշտպանութեան տակ և ամիջապէս կը զրկեն զայն բաղնիք. հագուստ ու ձերմակեղէններ կ'աւանդին, և Մնակեան այդ օրէն կ'ըլլայ Հովուեաններու պաշտպանեալը, Հովուեան Խաչիկ էֆէնտիի գրեթէ եղբայրադիրը. որուն հետ արդէն դասակից, կ'ըլլայ նաև անոր բաղդակիցը։

Մնակեան ցարդ միշտ երախտագիտութեամբ կը յիշէ իր փրկիչ — բարերարը։

Մնակեան՝ արդէն աշխատասէր, այդ թուականէն կ'սկսի ա'լ աւելի եռանդով աշխատիլ իր ուսման։ Մնակեան իր բոլոր դասերուն մէջ միշտ յաջող, մասնաւորաբար առաջնութիւն շահած էր մա-

թէմաթիքի ճիւղերուն մէջ : Ուսումնարանի առաջին դասարանին մէջ, Մնակեան և Մկրտիչ Վարժապետեան (եղբայր Ներսէս Վարժապետեան Պատրիարքի) չափազիտական այն տեսակ կնճռոտ խնդիրներ կը լուծէին որ երբեմն ուսուցիչներն անգամ մէջէն չէին կրնար կլլել : Երկուքն ալ ջերմ չափազէտներ, մրդիւռաները ձեռքերնին, շարունակ խաղաղի չըջակայ լեռները կը չափէին, թիթեղնանոյ մեքենաներ կը շինէին :

Այսպէս հինգ տարի շարունակելէ վերջ, Մնակեանի պաշտպաններէն երկուքը կը մնանին, երրորդը նիւթական ձախորդութեան կը մատնուի : Բայց Մնակեան արդէն փրկուած էր : Իր անխոնջ աշխատութեամբ ամբարած ուսման չնորհիւ, փոքրիկ գումարի մը փոխարէն սկսած էր վարժարանին մէջ իբրեւ կրկնիչ - ուսուցիչ դասախօսել . մէկ երկու թաղերու ալ այցելու դասախօս էր :

Ճիշտ այդ միջոցներուն վարժարաններու մէջ սկսած էր թատերական եռանդ մը արժարծուիլ : Շատ մը թաղային վարժարաններու մէջ աղաք պղտիկ ներկայացումներ կը սարքէին, մասնաւոր հանդէսներու առթիւ : Առաջին օրինակը տուած էին Միջազգիւղի Հայ-Հոռմէական վարժարանի ուսուցիչներն ու ուսանողները, առաջնորդութեամբ Պէշիքթաշեանի և իր բնկերը Բեք Սնտոն Վարժապետի : Ներկայացուած խաղերն էին Պէշիքթաշեանի սղերդութիւններէն Արշակ Բ., Կոռնակ, Լեն. Լեն. : Դարձեալ Միջազգիւղ Ազգ. վարժարանին մէջ երեկոյթներ կը սարքէին Թովմաս Պետեանց և բնկերները :

Բեմը սիրողներու այս խումբը կը կազմէին, Պետրոս Մաղաքեան, Զամալըճեան, միակ դերասանուհի Էքչեանի քեյին՝ Օր. Յաննի, առաջնորդութեամբ Ստեփան Էքչեանի : Ծանօթ գրագէտ Արապիոն Հէքիմեան ևս կ'օգնէր սոյն ներկայացումներուն :

Այս խումբը, որ առաջին անգամ Թրքերէն լեզուաւ Երջանկայիշատակ Սուլթան Մէճիտ Կայսեր ներկայութեան ներկայացուց «Տօն Կրեկօրի» գօմէտին 3 արար, և «Օսուն Դըլըն» ֆարս մէկ արար, բնդունելութեան չ'արժանացաւ :

Միւնչոյն ատեն Գուգկունճուքի Ազգ. վարժարանին մէջ ներկայացումներ կը սարքէին Պապանեան եղբայրք, Սիսակ և ուրիշներ :

Խաղաղի Ներսէսեան վարժարանին մէջ Մնակեան, Թիւրպէնտեան եղբայրք և ուրիշներ : Այս խումբը իրեն դերուստոյ ունէր Գարեգին Չափրաստեան : Կը ներկայացնէին Միրզա Վանանդեցիի (Զմիւռնիացի) երկերը, Միհրդատ, Լեն. Լեն. :

1857ին Բերայի արուեստագէտները կը պատրաստէին Իտալերէնէ թարգմանուած Արխսոսեմ ողբերգութիւնը, որուն մէջ աղջկան դեր մը կար՝ Կեսիրա, բայց դերասանուհի չկար : Մնակեան կը հրաւիրուի ստանձնել սոյն դերը : Փորձերը կը կատարուին, և վերջապէս Բերա Նաում թատրոնին մէջ, Մնակեան ճիշտ 1857ին առաջին անգամ ըլլալով, իբր դերասանական խումբի անդամ, իր ԱՆԴՐԱՆԻԿ ներկայացումը կուտայ, և առաջին անգամ ըլլալով իբր դերասան ոտք կը կոխէ բեմ :

Մնակեան՝ իր դերասանութի դերին՝ Կեսիրաի մէջ, երկար կեղծամ, Ռօմէն Ֆիսքան հագած, կազմ ու պատրաստ է : Վարազդը կը բացուի . բեմ մտնելու կարգը Մնակեանինն է : Արխսոսեմ՝ այսինքն Էքչեան բեմը կ'սպասէ, և Մնակեան իբր կրտսեր աղջիկը, «Հայր իմ» ըսելով դէպի Էքչեան պիտի վազէ . բայց Մնակեան զուլիսին մէջ անշարժ, քարացած մնացած է : Էքչեան բեմէն աչք կ'ընէ, Մաղաքեան «չուտ ե՛լ» կ'ըսէ, բայց անօգուտ . Մնակեան անշարժ ու խուլ է : Մաղաքեան ճարահատ ահագին կից մը կուտայ Մնակեանի ետեւին, և Մնակեան ինքզինքը բեմին վրայ կը գտնէ և առանց զգուշ, «Հայր իմ» պուալով կը փաթթուի Էքչեանի :

Այդ վայրկեանին կը պատուի Մնակեանի երեսին քօղը, և Մնակեան այլևս ԱՆԵՐԵՍ մը եղած էր :

Այդ նշանաւոր օրը ուրիշ միջադէպ մը ևս :

Թատերախաղին համեմատ, Արխսոսեմ՝ երրորդ արարին, իր սպաննած աղջկան դերակմանին մէջ կը մտնէ, թշնամեոյն սաղմը իր աղջկան արգանդին մէջ փնտռելու համար, և յետոյ խելագարած դուրս պիտի գայ : Գերեզմանին մէջ մնացած երկու երեք տեսիլի միջոցին, Էքչեան կը նեղանայ և կ'ուզէ սիկառ մը ծխել ու մօրուքը կը հանէ : Յանկարծ կը դիտէ որ իր ժամանակն է . աճապարանքէն կը մոռնայ մօրուքը անցնել և առանց մօրուքի բեմ կը վազէ :

Բառասիի չարաճճիները կ'սկսին՝ «Ափսո՛ս . Արխսոսեմ ցաւէն մօրուքը փետտեր է» պոռալ :

Նաումի թատրոնը՝ Բերա Կալաթա Սէրայի մօտ այժմու Խրիսթաքի բաւաժին տեղն էր :

Այս թատրոնին տէրն էր Դամասկոսցի Հոռվմէական Արաք մը Նաում անուն, որ որոշ ժամանակամիջոցի մը համար ստանձնաշնորհեալ էր, և Սուլթան Մէճիտ Կայսեր օրով ու է լեզուով ուրիշ ոչ մէկ թատրոն կրնար հիմնուիլ Պոլսոյ մէջ :

Նաում՝ Իտալական օրէրայի ամենաբնաւոր խումբերը կը հրաւի-

բէր Պոլիս, և մեծ ու ընտիր օրերաներ կը ներայացուէին. ինչպէս Թբալաթօրէ, Թրալիաթա, Ուն Պալօ Ին Մաաֆեա, ևն. ևն: Ամէն տարի թատերական շրջանին մէկ անգամ Սուլթան Մէճիթ Կայսրը Իր Կայսերական ներկայութեամբ կը պատուէր խումբը:

Արիստոսեմի սոյն ներկայացման յաջորդ առաւել ջոշ դերասանները կը հաւաքուին, հին Լիւքսեմպուրկի սրահը, հաշիւ տեսնելու: Մնակեան, երկար սպասումներէ վերջ, Մաղաքեանի միջոցաւ կ'ստանայ իր բաժինը, պղինձ դրամ հինգ հարիւր դրուշ, տոպրակ մը լեցուն դրամ: Մնակեան իր հարստութիւնը չալկած կը հասնի Խաադիւղ, և կ'սկսի իր երեակայութեան մէջ մեծցնել դերասանութիւնը: Ի՞նչ շահաւոր դործ. մէկ գիշերուան մէջ հինգ հարիւր դրուշ: Մնակեանի ախորժակը այնչափ սրուած ու բացուած էր որ ա՛լ վերջնականապէս իր մտքին մէջ վճռած էր իր ասպարէզը, ԴԵՐԱՍՏԵՐԻՆ:

Ճիշտ նոյն միջոցին Ալթունեան եղբարք Խաադիւղ Ներսէսեան վարժարանի ետեւի փողոցին մէջ կը կանգնեն թատրոն մը, Խաադիւղցի երիտասարդներուն համար:

Իբրեւ դերասան և դերուսոյց կը հրաւիրուին նաեւ Բերայի խումբէն Էքշեան և Մաղաքեան:

Առաջին խաղն էր Միլիթարեաններու երկերէն «Անիծեալ Ընսանի» անուն կատակերգութիւնը. հինգ արար: Թատրոնը լեցուած էր հոծ բազմութեամբ: Ամիրաներէն Ճանիկ և Կէլկէլեաններ ներկայ: Ամէն կերպով փայլուն և յաջող երեկոյթ մը: Բայց երկրորդ ներկայացումը անկարելի կը դառնայ, որովհետեւ Նառամ դատ բացած էր: Մէկ քանի շաբաթ դադարէ վերջ, օր մը հրչէջ պալթանիներ, պաշտօնական մարմին մը առաջնորդութեամբ քարուքանդ կ'ընեն թատրոնը:

Ալթունեան եղբարք առանց վհատելու, սոյն դէպքէն ճիշտ երկու տարի վերջ, 1859ին, ա՛լ աւելի եռանդով ու լրջօրէն կը փարին գործին, և այս անգամ Բերա՝ Նառամի թատրոնին կից, այժմու Թօգաթիեանի շէնքին տեղ, կը հիմնեն «Արեւելեան» անուն Հայ թատրոնը, ընկերակցութեամբ Մէրեթմզուլիներու, Գրիգորիկ Խուրտաճեանի, Արահամ Նարինեանի, Գրիգոր Յրէնկեանի, և Ռուբէն Հիւսէյնճեանի:

Խաադիւղէն իբր դերասան կը հրաւիրուին Մնակեան, Փասուլեաճեան և Սէտէֆճեան. Բերայէն՝ Էքշեան, Մաղաքեան, Պէնլեան, Թրեանց, Զերաջի, Լճեցի. իբրեւ դերասանուհի՝ Տրապզոնցի

Պ. Անուշեանի խօսեցեալը՝ Պոլսեցի Օր. Արուսեակ Պէզիրճեան և քոյրը Աղաւնի, և քիչ յետոյ ալ Օր. Եպրոս Կէօմրիւկճեան: Դերուսույց՝ Իտալացի ծերունի դերասանապետ Պ. Ասթի:

Առաջին ներկայացում՝ «Երկու Յիսնապէսներ», տրամ երեք արար և «Բուկլինկիլա կամ Տէր Ծառայ» Ծառան Տէր՝ անուն մէկ արար զաւեշտը:

Մնակեան ինք կը պատմէ թէ՛ թեւերու կամ բազուկներու ինչ աճազին շարժումներ, ինչ այլանդակ քայլեր ունէին այն ատեն իրենք: «Սարսափահար հայեացքներ կը նշտէինք իրարու, կ'ըսէ. որոտաճայն կ'ոռնայինք. կ'երգէինք և ոչ թէ կը խօսէինք. բերանսիս կը խօսէր, դէմքերնսիս չէր խօսեր. կը խօսէինք և ոչ թէ կը խաղայինք»:

Ծերունի դերասանապետն Ասթի, երկարատեւ ու համբերատար յոգնութեամբ, դերասաններու թեւերը կապկոպ, քաղերնին ուղղելու համար բեմին վրայ կուիճով ճամբաներ գծելով, կրցած է քիչ շատ կարգի բերել այս ինքնադուս դերասաններու խումբը: Հապա Հայերէն լեզուն ո՛րչափ զօրաւոր կը հնչէր Իտալացի վարպետին ականջին: Շատ անգամ խեղճ ծերունին կ'ազաչէր որ քիչ մը քաղցր արտասանեն բառերը: Անգամ մը Լճեցի դերի մը մէջ, «Եւ բարկութենէն ինքզինքը զարկաւ» կ'ըսէ. Իտալացի վարպետը ականջները դոցելով կը հարցնէ յանկարծ՝ «Գօ՞գա ե գուխթօ զինկը զանկը»:

Այսպէս անխոնջ աշխատութեամբ օրեր ամիսներ կ'անցնին: Ալթունեան եղբարք, Թէրզեան, Թզլեան հեղինակութիւններ և թարգմանութիւններ կը տեղացնեն, և խումբը սկսած էր հետզհետէ մեծ համակրութիւն չահիլ հանրութենէն, այնպէս որ ամէն ներկայացման, Պոլսոյ ամէն թաղերէն, Գուլագարուէն, Սամաթիայէն խումբն բազմութիւն մը Բերա կը դիմէր, և ներկայացումի աւարտելուն՝ վերադարձողներու լապտերները աստեղային կամար մը կը կազմէին ճամբուն վրայ:

1859-1860ի թատերական եղանակը լրացած և ամառը եկած էր: Խումբը դարձեալ ամիոփ էր, որովհետեւ ամառուան մէջ, դերասանները կէս ամառկանով փորձ ընելու պարտաւոր էին: Պատմական հագուստներու, կահ կարասիներու համար, ահաբէն գումարներ կը ծախսուէին:

Իրենց արուեստի գիտակցութեամբ, Օրիորդ Արուսեակ, Մնակեան, Էքշեան, Մաղաքեան, Յով. Աճէմեան թատերասէրներու պաշտելի դարձած էին այլեւ. իսկ Պէնլեան, Փասուլեաճեան,

Թրեանց, Զերաջի, Լճեցի, Միրասեփեան, Օր. Աղաւնի, և Օր. Կէօմբիւքճեան այդ աստղերուն շուրջը դարձող մոլորակներն էին :

Վիկթօռ Հիւկօյի փայլուն ժամանակն էր, և խումբը մեծաւ մասամբ կը ներկայացնէր Հիւկօյի գործերէն՝ «Աճճեթօ Մալիքիէրի», «Լիւրէս Պօրճիա» Շիլլէրի «Աւազակներ» Պէշիքթաշլեանի երկերը, Սրապիոն Հէքիմեանի «Հաւմակ Աբիւքէն»ը, Թէրզեանի «Սանդուխտ»ը :

Մնականացարդ հոգիի թրթռացումով կը յիշէ, «Լիւրէս Պօրճիա»ի մէջ «Ճեմարօ»ի, «Աճճեթօ»ի մէջ «Ռօօօթօ»ի դերերը, զորս այնքան յաջողութեամբ կը ներկայացնէր ինք :

1860ին, Արեւելեան Հայ Թատրոնի երկրորդ շրջանը սկսելուն, խումբին վրայ աւելցած էին Տոմինեան և Տիկին Մարիամ Մաղիկեան : Այս շրջանին վերջերը իբրեւ յիշատակելի միջադէպ, Մնական կը պատմէ հետեւեալ դէպքը : Գիշեր մը խումբը պիտի ներկայացնէր «Նէլի Աւարակը» : Այդ միջոցներուն ազդ. շրջանակներու մէջ ահագին իրարանցում մը կար Հասունեան և Անթիհասունեան խնդրոյն շուրջ : Դարձեալ այն միջոցներուն էր որ դեռ նոր սկսուած էր երգուիլ Պէշիքթաշլեանի «Եղբայր եմք մենք» երգը, և մեծ ջանքեր կ'ըլլային, թատերական գործունէութեան միջոցաւ, Լուսաւորչական և Հոռովմէական Հայոց միջեւ մերձեցում մը յառաջ բերել : «Նէլի Աւարակը»ին վերջընթեր վարադայրին, յանկարծ դուրս կը նետուի էքշեան, որուն համար կ'ըսուէր թէ վարձուած էր Հասունէն, և կ'սկսի աղաղակել՝ «Կեմ կարող անօթի տշխատիլ. այս մարդիկը մեզի հացի ստակ ալ չեն տար» : Հասարակութեան մէջէն մեծամեծներ ներս կը վազեն, կը խոստանան, կը համոզեն, և ներկայացող մը կ'աւարտի : Բայց որովհետեւ սոյն ներկայացումը 1860-61ի շրջանին վերջին ներկայացումն էր, հետեւեալ օրը թատրոնը կը փակուի, և անօրէնք կը վերջացնէ իր գործունէութիւնը :

Արդէն Թատերական շրջանը աւարտած և ամառը հասած ըլլալով, Մաղաքեան կը գատուի խումբէն և դարձեալ կ'սկսի իր խաղալիկ կեանքին կօշկակարութեան մէջ : Իսկ մնացեալները՝ Մնական, էքշեան, Աճէմեան, Ծատուլեան, Թրեանց, Միրասեփեան, Լճեցի, Զերաջի, Սէտէֆճեան, Օր. Արուսեակ, քոյրը Օր. Աղաւնի, Տկն. Պայծառ և ուրիշներ կը հրաւիրուին Զմիւռնիա, Հայ Վասպուրական Թատրոնին մէջ շրջան մը բոլորելու, ուր տեղւոյն Հայ երիտասարդութիւնը արդէն կը ներկայացնէր Միրզա Վանանդեցիի ողբերգութիւնները :

Խումբը նախապէս փառաւոր յաջողութեամբ մը կը պսակուի, բայց վերջը Պաճայական խնդրոյ մը պատճառով կը կորսնցնէ իր վիճակը :

Մնականի կեանքին զաւեշտալի մէկ պատկերն ալ հոս կը պարզուի : 1861-62ի Զմիւռնիոյ սոյն թատերական շրջանի միջոցին Պրն. Սեփոն Պէշիքճեան համբաւաւոր նկարիչը՝ Զմիւռնիոյ նորաչէն եկեղեցւոյն խաչկալը կը պատրաստէր : Պրն. Պէշիքճեան կը սիրահարուի Օր. Արուսեակի : Մնական ալ իր կարգին կը սիրահարուի Օր. Արուսեակի քրոջ՝ Օր. Աղաւնիի : Մնական կը նախանձի Օր. Արուսեակի՝ Պէշիքճեանի հանդէպ տածած բուռն սէրէն, և կ'ուզէ որ Օր. Աղաւնի ալ զինքը նոյնպէս ջերմօրէն սիրէ, բայց օրիորդը անտարբեր, մէքալիք անգամ չտար Մնականի սիրոյն : Խումբը արդէն իր վարկը կորսնցուցած, տակաւ կ'սկսի ցրուիլ, և նիւթապէս կարողները ինքզինքնին շոգենաւ կը նետեն Պոլիս դառնալու, իսկ անկարողները Զմիւռնիոյ փողոցները կ'սկսին չափաչիլ : Մնական օրիորդին սէրէն յուսահատած, վրիժառութեան համար կը մտադրէ անոր խաղ մը խաղալ : Գիշեր մը Մնական, Թրեանց, Սէտէֆճեան և խումբին համակիրներէն Զմիւռնիացի վաճառական Ստեփան աղա, որ «երեւելի» բառը շատ գործածելուն, խումբին անդամները զայն երեւելի Ստեփան աղա կը կանչէին, Զմիւռնիոյ Զարկըճ Պաշի կոչուած թաղը գինետուն մը հասած կը զուարճանան : Խօսակցութիւնը յանկարծ սիրոյ վրայ կը դառնայ և Մնական կ'սկսի իբր թէ յուսահատական խօսքեր ընէ, և այնչափ լաւ կը կատարէ իր դերը որ քովիները կը հաւատան ու կ'սկսին Մնականը միտիւթալ : Մնական յուսահատութեան վերջին աստիճանին հասած, սիկատի թուղթով գրպանը պահած ծխախոտի փոշին կը հանէ ու իր գինիի գաւաթին մէջ պարպելով կ'ըսէ. «Ենաք բարեա՛ւ, բարեկամներս. գաղէք ըսէք այդ աղջկան որ Մնական իրեն համար անձնասպան եղաւ» և անմիջապէս գինին կը խմէ : Քովիները իսկոյն ձեռքերէն կը բռնեն, Մնական թունաւորուածի տանջանքներ ու խիթեր կը կեղծէ, խեղճ Ստեփան աղա չփոխած, իսկոյն գիմացի խանութէն թաս մը մածուն կը հասցնէ, Թրեանց կզակները կը բանայ և Սէտէֆճեան դգալով բերանն ի վար մածուն կը լեցնէ : Խանութի պանը որ իր քով Մնականի լուսանկարը ունէր, սարսափահար կը պատռէ զայն, և «այս տղան շուտ տուն տարէք խանութէն» կը պոռայ : Ընկերները կառքով մը զայն տուն կը փոխադրեն, և Մնականի սենեկակիցը Պէշեան սոսկումով քունէն կ'արթննայ, և եղե-

լուծեան տեղեկանալով, իսկոյն բժշկիկը կը վազէ, երեւելի Ստեփան աղա ալ Օր. Աղաւնիի տունը: Պէնիւան՝ բժիշկը, իսկ Ստեփան աղա՝ Օր. Աղաւնին կը բերեն: Ֆրանսացի բժիշկը, պզտիկ քննութենէ մը վերջ, խնդրը կռահելով, Մնակեանի ականջն ի վար կ'ըսէ՝ «Vous avez mangé du poisson ou bien du poison?» Մնակեան կը խնդրէ բժիշկէն որ լռէ: Բժիշկը պարզ գործիք մը գրելով այցելագիրը կ'առնէ ու կը մեկնի: Իսկ Օր. Աղաւնի անտարբեր նայուածք մը կը յառէ Մնակեանի երեսին, և չարածճիւղէն կ'ըսէ կամայ մը, «Ես այս տեսակ չատե՛րը տեսած եմ» ու կը մեկնի: Մնակեան կը մնայ ամենակատարեալ խայտառակութեան մէջ:

Վերջապէս խումբին մնացեալ անդամներն ալ, ամենակատարեալ զօգօգութեամբ, ու և է միջոցով կը դառնան Պոլիս: Մնակեան և ընկերները նիւթական այնքան նեղ կացութեան մասնաւոր օրեր անցուցած են որ, ժամանակ եղած է որ իրենց տանտիրոջ հացէն դողցած ու կշտացած են: Բայց նիւթական այս անյաջողութիւնները դարձեալ վնասեցուցած չէ զիրենք, որովհետեւ արուեստի սերը կը վառէր իրենց մէջ և ոյժ կուտար անոնց:

Խումբը Զմիւռնիայէն ամբողջովին Պոլիս հասնելուն, Արեւելեան թատրոնի այն շրջանի վարձակալը Սրապիոն Հէքիմեան կը հրաւիրէ զիրենք ներկայացումներ տալ, և խումբը 1863—64 շրջան մը կը բոլորէ հոն: Այս ժամանակներուն էքզեան այլեւս հեռացած էր խումբէն, Թրեանց Զմիւռնիա մնացած և յետոյ ամուսնացած էր: Զէրաջի՝ Ապտուլլահ եղբարց գործին մտած, և Ֆասուլեանեան ամուսնանալով Օր. Պայծառի հետ, Ռուսիա նախընտրեան մեկնած էր: Նախորդ խումբէն մնացած էին Մնակեան և Պէնիւան, որոնց եկած միացած էին Աղամեան, Յակոբ Վարդուխան, Գարագաշեան քոյրեր Օրիորդը Արաքսի և Աղաւնի Զիլինկիրեան (այժմ Տկն Պիննէմէճեան) և Տիգրան Սանճազեան:

Այս շրջանին խումբին ամէնէն յաղթական խաղն էր Հէքիմեանի զլուխ գործողը՝ «Աղամ Եւա» տաղաչափական և «Հաւմակ Աւսեմ» արձակ ողբերգութիւնները: Հասարակութիւնը կարծես սառած էր թատրոնէն, և կաշն ի կողմ կը վերջանայ այդ թատերական եղանակը: Կը փակուի Արեւելեան թատրոնը, և Մ. Մանաս, մականունեանայն Քիթ, որ արդէն շատոնց քիթը խոթաց էր թատրոնի գործին մէջ, իր բերած երկու վճարներովը, «Ջաղացպանիկ Աղջիկը» և «Բամիլա», կը վարձէ թատրոնը, և կ'անուանէ զայն Théâtre Français.

Հետեւեալ ձմեռ, 1864 — 65, այլեւս փրանսական օրէրէթներ կը ներկայացուէին: Իսկ Վարդուխան ընկերակցութեամբ Պէնիւանի և Գարագաշեան քոյրերու, մերթ ներկայացումներ կը սարքէին, մանաւանդ ամառը, Սկիւտար Պողոսար Պաշի Աղլիլիէ լսուած թատրոնին մէջ: Մնակեան թատերական այս տարտամ վիճակէն ճարահատած, կը վերականգնուի իր նախկին պաշտօնին՝ ուսուցչութեան: Իբրեւ չափազիտութեան ուսուցիչ կ'այցելէր էյուպ Ս. Եղիաթաղը, Կէտիկ Փաշա և Աղգ. Հիւսնդանոց, Մնակեան մականունը փոխած Թէստիճեանի, որովհետեւ եթէ իմացուեր որ Մնակեան՝ դերասան պօզուսի է, տարակոյս չկար թէ խարաղանով կը վռնաէին զայն: Այսպէս տարի մը չափ կ'անցնի:

Կեսարիոյ մէջ աղջկանց վարժարան մը հաստատելու նպատակով, Կեսարացի Մանուկեան եղբարց նախաձեռնութեամբ կազմուած էր Արամեան ընկերութիւնը: Ուսուցիչ մը և ուսուցչուհի մը պէտք էր: Մանուկեաններու տան մասնաւոր ուսուցիչ Պ. Նիկանովի միջոցաւ՝ Մնակեանի կ'առաջարկուի սոյն պաշտօնը, պայմանաւ որ ուսուցչուհի մը հետ ամուսնանայ, հետը տանելու համար: Այս պայմանը չատ ծանր կուգայ Մնակեանի, բայց Լուսահոգի Վարժապետեան Ներսէս Սրբազանի յորդորանօք, Մնակեան կ'ընդունի առաջարկը և 1866 հոկտեմբեր 21ին, 27 տարեկանին, կ'ամուսնանայ Սկիւտարէն վարժուհի Օր. Իմաստուհիի հետ, և տասնըհինգ օր վերջ նորապսակ ուսուցիչ ամուլ կը մեկնի զէպի Կեսարիա: Մնակեան երկու տարի շատ արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւն մը ունեցած է Կեսարիոյ Աղգ. վարժարաններուն մէջ: Ութը ամսոյ չափ ալ Սօզլաստ գտնուած, և իր վարչական ու համոզելու կարողութեամբ, կրցած է անդունդ աղգ. վարժարանները ու եկամուսները ազատել բռնաւոր մեծ աղայի մը ձեռքէն, և վարժարանները բարեկարգելէ վերջ, դարձեալ կը դառնայ Կեսարիա: Մնակեան թէեւ իր պաշտօնի ասպարէզէն՝ բռնէն հեռացած, բայց հոգւով ու մտքով միշտ անոր հետ էր, ու պոլսական թերթերու մէջ միշտ թատերական լուրեր կը փնտռէր:

Վարդուխան իր գործը կը շարունակէր Պոլսոյ մէջ: Կարապետ Էֆէնտի Փափաղեան անուն անձնաւորութիւն մը խորհուրդ կուտայ Վարդուխանի՝ միայն Հայերէնով չբաւականանալ, և Թուրքերէն ներկայացումներ սարքել: Վարդուխան կը համոզուի և առաջին անգամ ըլլալով, երկար յոգնութիւններէ վերջ, կը ներկայացուի յիշեալ Կարապետ Էֆ. Փափաղեանի Թրքերէնի թարգմանած Զեկար Պորփիան: Թուրք տարրը կ'սկսի սիրել թատրոնը, և հետզհետէ

կ'սկսին թարգմանուիլ ուրիշ բիւծներ: Թուրք դերասաններ կը մըտ-
նեն գործին մէջ, ինչպէս Ահմէտ Նէճիպ, Պէօյլաք Իսմայիլ, եղբայրը
Համիտ և ուրիշներ: Հայ դերասաններու Թրքերէն արտասանութիւնը
ուղղելու համար մեծամեծ ջանքեր կ'ըլլան. և վերջապէս կը վար-
ձուի Կէտիկ Փաշայի թատրոնը, որուն տեղը կը վերաբերէր Աբրահամ
փաշայի, և որ մասնաւորաբար Սուլթան Մէճիտ Կայսեր հրամանաւ
շինուած էր իբր Սիւրբ Սուլիէի խումբին համար (*):

Թուրք գրագէտներ կը մօտենան գործին, ինչպէս՝ Քէմալ Պէյ,
Ահմէտ Միթհատ Էֆէնտի, Էպու Զիյա թէվֆիզ Պէյ, Նուրի Պէյ,
Շաքիր Պէյ (ապա Շաքիր Փաշա), եղբայրը Ակեհան Պէյ, Ֆէհմի Պէյ,
Էն, Էն, և Խաղեր կը թարգմանուին ու կը գրուին, զոր օրինակ «Վա-
քան Սիլիսթրէ», «Էնէի Գազա», «Ջալալը Զօհր» ևն. ևն:

Երջանկալիչապէս Սուլթան Ապտիւլ Ազիզ Կայսեր ժամանակն է:
Եպարզոս Այի փաշա և ուրիշ պալատական բարձրաստիճան պաշտօ-
նատարներ կ'սկսին թատրոն յաճախել, և գործին յուսալիմութեան
համար միջոցներ որոնել: Վարդովեան՝ Այի փաշայի միջոցաւ, ա-
ռանձնաշնորհում մըն ալ ձեռք կը ձգէ, որու շնորհիւ տասը տար-
ուան միջոցին Վարդովեանէ զատ ուրիշ ուէ խումբ չպիտի կազ-
մուէր: Առանձնաշնորհման մէջ միայն կը յիշուին տրամն ու գօմէ-
տին, բայց օրէրէթը դուրս կը թողուի:

Միակեան՝ Կեսարիոյ մէջ տեղեկանալով այս թատրոնի վերա-
դարդնումին, չուվաններով կը քաշէ իր ուսուցչական պայմանագրին
աւարտիլը, և բանտէ փախածի պէս ինքզինքը կը նետէ Պոլիս:

Յաջորդ օրն իսկ կը հրաւիրուի մասնակցիլ, Օրթազիւզի մէջ,
Պալեան Յակոբ Պէյի հովանաւորութեամբ կազմուած Մաղաքեանի
խումբին: Միակեան առաջարկը կ'ընդունի, և շնորհիւ Պալեան Յա-
կոբ Պէյի աջակցութեան, շատ փայլուն թատերական եղանակ մը
կ'անցնեն, ուրիշ վերջ Մաղաքեան իր շահելիքը չահած՝ դարձեալ
կը քաշուի Բերա իր խանութը:

Թատերական այս փառաւոր շրջանին մէջ յիշատակելի է Մա-
ղաքեանի՝ իր նպաստին համար գրած հրաւիրագիրը, և Պ. Ամպերե-
եանի տուած պատասխանը:

(*) Սուլթան Մէհմեդ Կայսեր հրամանաւ շինուած սոյն բաւոնը, ապա իր
որդուն Ապիսիլ Համիտի հրամանաւ. հիմնադրուելով 1876-ին հրէշ պալատի-
նիւն ձեւով:

Պ. Մաղաքեանի հրաւիրագիրը՝ զոր հեղինակած էր Պ. Ա.
Թղլեան.

Նպաստելով նպաստելոց,
Կարօտացայ նպաստի.
Նպաստեցէք և նուաստիս
ի նպաստ Հայ Թատրոնի:

Պրն. Ամպերեանի պատասխանը.

Ցարդ անդադար ընդունելով,
Նպաստելոց տոմարի.
Կարօտացանք մենք նպաստի,
Ծակեցաւ մեր քսակը:

Մաղաքեանի քաշուելէն վերջ, մնացած դերասաններն ու դերա-
սանուհիները կը միանան Վարդովեանի խումբին և կը կազմուի բազ-
մամարդ խումբ մը: Ամոլք Ֆասուլեան, Ահմէտ Նէճիպ՝ Իսմա-
յիլ, Համիտ, Պէյուշան, Յ. Ահմէտ, Լճեյի, Գարիպի Ռշտունի,
Թաղուր Նայեան, Խաչիկ Փափաղեան, Գառնիկ Կիւմրէճեան և
ուրիշ դերասաններ. ինչպէս նաեւ Գարագաշեան քոյրեր, Զուհաճեան
Թէրէզա և Աննիկ քոյրեր, Օր. Հերանոյշ, Օր. Վերմին և Թեֆար
Պաղտատեան, Էայն, Էայն:

Սուլթան Ապտիւլ Ազիզ Կայսեր ժամանակ, չզիտցուի քաղա-
քական ինչ պատճառով, Քէմալ պէյ և ընկերներէն շատերը, Կէտիկ
Փաշայի թատրոնին մէջ ձերբակալուելով աքսորուած էին:

Տարի մը վերջը Ֆասուլեան չկարենալով հանդուրժիլ վար-
դովեանի լուծին, և առանձնաշնորհի կապէն ազատելու համար, կը
հաստատէ առանց յուշարարի ներկայացման դրութիւնը, «Թիւլար»
կոչուած, և Գօմիք Համիտ Էֆէնտիի և ուրիշներու ընկերակցու-
թեամբ կ'սկսի ներկայացումներ տալ Ղալաթիոյ կողմը:

Ժամանակ մը վերջ Ֆասուլեան դարձեալ կը թողու Պոլիսը,
և իր կնոջ, Օր. Մատի Նուարդի, քոյրը Օր. Տիւրիւկի (յետոյ Տի-
կին Սանճազճեան) և Պ. Աղամեանի հետ կը մեկնի Ռուսիա:

Վարդովեանի խումբին բեմիսեօրներն էին այն ատեն Նոյի Հայր
և որդի: Խումբին դերասանները արուեստի մասին շատ ու շատ բան
կը պարտին այս ժրջան ուսուցիչներուն:

1876-ին Պարոնայք Եղիազար Մեյիքեան և Զուհաճեան Օրբէրի
խումբ մը կազմելով, սկսան պատրաստել «Չին Չիքիկի», «Լեպիլի-

ճի Հօրհօր Աղա», «Արիֆին Հիլլեսի» անուն օբեքթները, և նոյն տարուան Բամազանի ամսուան համար, Սպարապետութեան Դրան դիմաց Միսաֆիրճանէի Ասկէրիէի ախոռը վարձելով և թատրոնի վերածելով, նիւթական շատ փայլուն յաջողութեամբ մը ներկայացումները տրուեցան:

Վարդուկեան՝ օբեքթի խումբին այս ահագին յաջողութենէն ահ ու դողի մատնուած, ինք ալ սկսաւ այդ ճիւղին, «Պէլ էլէն»ով: Բայց այս սկզբունքը Վարդուկեանի փորձանքը եղաւ. քանի շարունակեց օբեքթները, «Մասամ Անկո», «Օրֆե», «Պրիկան», «Փիքոֆիլէ Փիքոֆիլ», ևն., ինքն ալ աստիճանաբար կործանեցաւ:

Ռուսական պատերազմէն յետոյ, երբ Ռուսերը Ադրիանուպոլիս եկած էին, Պէնդիան օբէրէթներու թարգմանութեան օրինակները և բարժիսիօնները գողցած, Մնակեանն ալ հրաւիրելով, կ'երթայ Ադրիանուպոլիս, միասին առնելով Օրք. Գարաբաշեանները, Օր. Գոհարիկը, Թրեանցը և ուրիշներ: Ասոնցմէ առաջ Ադրիանուպոլիս գացած էին արդէն Օրք. Աստղիկ և Սիրանոյշ քոյրերը, Օր. Հրաչեայ, Սիսակ և Անան Ռչտունի:

Վարդուկեան թէ և սաղին մէկ քանի հոգիով մնացած, դարձեալ գործը կը շարունակէ:

Ադրիանուպոլսէն վերադարձին Մնակեան դարձեալ կը միանայ Վարդուկեանի, որ Կէտիկ Փաշայի թատրոնը թողած ու Տիրէքէր Արասի քաղաքը էր:

Բայց տրամաթիք ճիւղը շատ անկեալ վիճակի մէջ էր այլևս, որովհետեւ Փասուլեանի հնարած քիւլաք ճիւղը փայլած, Ապտիններ յառաջ բերած և Թուրք հասարակութեան շատ հաճոյալի դարձած էր: Թատրոնը իր նախկին փայլը կորսնցուցած էր այլևս:

1879ին Կովկասահայք արդէն սկսած էին Հայ թատրոնի գործունէութեան, և իրենց տեղական այժիրուն քով Պոլսէն հրաւիրած էին նաև Օրք. Աստղիկ և Սիրանոյշ քոյրերը և Պ. Աղամեան:

1880ի ամառը՝ Պոլիս կուգայ Տիգրիսի Թատերական մասնախումբի անդամներէն Պ. Արգար Յովհաննէսեանց, արածնատէր և հրատարակիչ «Արձագանք» թերթին. և Տիգրիս կը հրաւիրէ Մնակեանը, Տիկին Հրաչեայի և Գարաբաշեան քոյրերուն հետ, որով Տրփիս իր տեղական ու Պոլսական ուժերովը կ'աւելնայ զօրաւոր խումբ մը. արդարեւ նախանձելի գործ: Թատրոնին տնօրէնութիւնը կը վազէր Իշխան Ամատունի:

Կովկասի թատերասէր հայութիւնը, ամէն մասամբ չափազանց

խստապահանջ, քիչով չի գոհացող, կը փափաքէր որ խումբը՝ Ռուս արուեստագէտներու հետ մրցի: Մնակեան այս սոսկալի խստապահանջութենէն չուարած, և այս աստիճան խստապահանջ ու միանգամայն հասկցող հասարակութիւնը կտրենալ գոհացնելու համար թափած ճիգերէն ու յոգնութենէն հիւանդացած, ճարահատ կը մտադրէ գաղտնաբար կծկը դնել. և իրօք ալ օր մը անտուրը շալկած, գաղտնադողի կ'իջնէ Բօթի. բայց հողիւ չողեկաւքէն իջած, պաշտօնեայ մը կը մօտենայ իրեն և կատարեալ քաղաքավարութեամբ, խկոյն Տիգրիս վերադառնալու խորհուրդ կուտայ: Մնակեան այդ գիշերը հակողութեան տակ անցնիլէ վերջ, առտուն կանուխ կը դառնայ Տիգրիս: Ընկերներէն ոչ ոք եղելութիւնը գիտէր բայց Իշխան Ամատունիէն, որ Մնակեանի վերադարձը տեսնելով, կը մօտենայ և քմեքմաղով մը կ'ըսէ Մնակեանին թէ՝ ամառկանը 50 րուպի աւելցած է:

Այդ գիշերը երբ Մնակեան բեմ կուգայ, հասարակութիւնը ծափահարութեան ահագին գոռումով մը կ'ընդունի զինքը, չզիտցուիր ինչո՞ւ: Եւ Մնակեան կը հիմա այս դէպքը յիշէ, կ'աւելցնէ թէ՝ «Չեմ գիտեր թէ ի նշան խաղաղութեան, թէ շնորհակալութեան էր այդ փուռն ծափահարութիւնը»: Մնակեան այդ տարին Տիգրիսի մէջ տուած նպաստին, իբր նուէր ստացած է մեծկակ ոսկի ժամացոյց մը, չղթալով միասին, կուրծքի և թեւերու կոճակի կազմ մը, համակ արծաթէ թէյի սեմալիքի սպաս մը, բաւական կորիկ գուժար մը, ուրիշ նուէրներ և հետեւեալ ձօնը:

Տ Ա Ղ Ա Ն Դ Ա Ի ՈՐ Դ Ե Ր Ա Ս Ա Ն Մ Ն Ա Կ Ե Ա Ն Ի Ն

Հայկական թատեր դարդ Մնակեանին,
Մեր սաղանդաւոր այս մեծ դիւցազին,
Խմբովին ահա Տիգրիսեայ համայն Հայք,
Տալիս են իւրեանց եռանդուն յարգանք:

Այս՝, արժան էք հանճար Մնակեան,
Վայելիլ առատ մեր սէրն ու զրկանք,
Կը սիրենք ըզձեզ սիրով հարազատ,
Ըզձեզ Հայկական մեր թատրոնին դարդ:

ցան: Բիէսնիքը նախապէս միայն գրաքննական տեսչութեան բովէն կ'անցնէին, բայց անկէ վերջ իբրեւ քաղաքական դատապարտեալներ Ստալինականութեան Դռուն ալ սկսան զրկուիլ: Գրաքննիչներէն բիէս մը կարենալ ազատելու համար հարկ էր անպատճառ դրամական նուէրներ, աւելի ճիշտ բառով կաւաւ տալ. բիէսին համեմատ երբեմն մինչեւ քսան ոսկի հարկ էր տալ մէկ բիէսի համար: Մանաւանդ Ստալինական Նախարար տխրահոգակ Շէֆիք Փաշայի ժամանակ:

Մնակեան երբեմն դառնօրէն կ'ըսէր, «Մուրալը կամ անօթու թենէ մեռնիլը այս վիճակէն հազար անգամ նախամեծար է, բայց ի՞նչ օգուտ, գործին մէջ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԽԵՆԹՈՒԹԻՒՆ կայ»:

Մնակեանի՝ հասարակութենէն վայելած համակրանքէն փառքէն նախանձելով, անգամ մը իր ընկերները լքեցին զինքը, չմոռնալով թատերախաղերուն օրինակները գողնալ: Մնակեան առանձին մնալով, կը միանալ Քիւչիւք Իսմայիլի հետ, պայմանով որ գործին մէջ զանրօճի չդնեն:

Այդ միջոցին մուսուլմէնքը ազլիյէ խոստացող անձնաւորութեան մը խորհուրդին անալով, Քիւչիւք Իսմայիլ կ'ուզէ օբեքթի սկսիլ: Մնակեան՝ Վարդովեանի վիճակը օրինակ բերելով, իզուր կը ջանայ համոզել որ ետ կենայ օբեքթի նպատակէն, բայց մուսուլմէնքը ազլիյէն կը պնդէ և վերջապէս «Գարմէն»ի փորձերը կ'սկսին: Իբրեւ բէրմասուն՝ Գոհարիկ Շիրինեան և իբրեւ քենօն՝ Ակաեան և Վահան Շահինեան խումբին միացած էին:

Կարենալ դերակատարները կշտացնելու և փորձերը շարունակելու համար, Իսմայիլ էֆէնտի՝ Տիրէքլէր Արաօի թատրոնին կից, Անմէտ աղա անուն խոհարար մը ցոյց տուած էր, ուրկէ՝ մինչեւ օբեքթին ներկայացման օրը ուղղը ապառիկ պիտի կրնար ճաշել: Մէկ, երկու, երեք, չորս շաբաթ, տակաւին «Գարմէն» պատրաստ չէր: Խեղճ Անմէտ աղա ա'լ չկրնալով ապառիկի հանդուրժել, օր մը թատրոնին դրան առջեւ անգին ձայնով «Նեբիսէ դալսը, դարմէն մի սիւր, նի ալլահըն պելասը սըր, ճահա կէլմէյեհէ մի, պու զանպէ» կը պօռայ, դժբաղդաբար Գոհարիկ Շիրինեան ալ նոյն պահուն հոն ներկայ էր:

Վերջապէս Գարմէնի փորձերը կ'աւարտին, ներկայացումները կը սկսին: Նրաժշտական խումբը, որոնք վարպետ Բտալայիներ էին, իրաւամբ կը զարմանային այս ձայնագրութենէ դուրկ խումբին յաջողութեանը. սակայն հասցիւթը ոչինչ, երկրորդ անգամ նոյնը, երրորդին ոչնչագոյն:

Առաւու մը Մնակեան կը տեսնէ որ համբաւաւոր երգչուհի Օր. Բերուզի սնաուկը թատրոնէն ներս կը մտնէ, գործը կուսելով ինք ալ իր սնաուկը թատրոնին կտուրի դռնէն կը հանէ ու կծիկը կը դնէ:

Մնակեանէ բաժնուած ընկերները, որոնք Պրուսայէն դարձած էին, նորէն կը միանան Մնակեանի, և խումբը կը վերակազմեն: Ա'լ ժողովուրդը տրամներու սիրահար, ամէն տեղ ամէն քաղաքի մէջ կը պատուէր խումբը:

Ժամանակ մը վերջ երկրորդ քայքայում մը, նորէն միացում, վերջը երրորդ քայքայում մը, և Մնակեանի հետ իր մնայ խումբին կէսը: Մնակեան իրեններով կը մեկնի Իզմիր, իսկ հերձուացող մասը կ'երթայ Սելանիկ: Անգոն մը վերջ, երկու քայքայեալ խումբերը Պոլիս դառնալուն կը ձուլուին, և ստուար ոյժով մը Մնակեան կ'երթայ Պրուսա Բէշիս փաշայի (ապա Պոլսոյ քաղաքագետ) կուսակալութեան միջոցին:

Մնակեան հոն տկարանալով, քանի մը ներկայացման չմանակցիր: «Մանդուկի-Էֆէնտ» լրագրի խելացի թղթակիցը, Մնակեանի ընկերներէն մէկին կատակէն խափուելով, իսկոյն Մնակեանի մահուան գոյժը կը հաղորդէ իր թերթին. լուրը իսկոյն կը տպուի թերթին մէջ, Մնակեանի կենսագրութիւնը կը գրուի, Թուրք ու Յոյն թերթեր գոյժը կ'արտատպեն, և յաջա ամենեցուն Մնակեան փառաւորապէս կը մեռնի, և անգին թիւով ցաւակցական ու միտքարական նամակներ ու հեռագրեր կը տեղան Մնակեան տիկնոջ ու որդիին: Յուզարկաւորութիւնը անպատճառ Պոլսոյ մէջ կատարուելու համար հանգուցեալ... Մնակեանի մարմինը Պոլիս բերուելու մասին կը հեզրուի Մնակեան Որդիի, և մինչեւ անգամ այս առթիւ Կարգադէր մասնախումբ մը կը կազմուի իսկոյն: Ի վերջոյ իրողութիւնը կը պարզուի, և Մնակեան Յարութիւն կ'առնէ:

Քաղաքապետ Բըտօման Փաշա սաստիկ բարկացած էր իր որդւոյն Բէշատ պէյի դէմ, վասն զի Բէշատ Պէյ թատերասէր մը, թատրոնի մոլի մ'էր, ու հակառակ իր հօր կամքին ու արգելքներուն, երբեմն խումբ կը կազմէր, Ֆարս Ֆրանսէզ կոչուած դոմէտիները ներկայացնել տալու համար: Քանի քանի անգամներ Բէշատ Պէյի պատճառաւ, դերասաններ սոսկալի սպառնալիքներու, մինչեւ իսկ ծեծի ենթարկուած են Բըտօման Փաշայի կողմէն: Վերջապէս Բըտօման Փաշա ա'լ յուսահատած իր զաւակը ուղղելէ, ու և է պատրուակաւ թատրոնները փակելու դժոխային գաղափարը յղացաւ, և իբր թէ Օսմ.

Թատրոնը բարեկարգելու նպատակաւ, ժուռնալով մը դիմեց Սուլ-
թան Համիտի. և Թատրոններուն Պոլսոյ մէջ փակման իրատէն ըս-
տացաւ: Խումբերը ճարահատ գիմեցին գաւառները, և շուրջ երեք
տարի աստանդական թափաւեցան: Շատեր իրենց տան կարասիներն
անգամ ծախեցին, հացի դրամ ընելու համար:

Օր մը լուր ելաւ թէ՝ Րըտփան Փաշա սպաննուեցաւ. և Պրու-
սայի Կուսակալ Րէչիտ Փաշա քաղաքապետ անուանուեցաւ: Րէչիտ
փաշա թատրոններու վերաբացման արտօնութիւնը ստացաւ և խում-
բերը թափեցան Պոլիս, ու սկսան գործի, բայց միշտ սանսկօքներու
ա՛ն ու դողը, սոսկալի ուրուականը դերասաններու երեւոյթութեան
առջեւ:

1908ին ամառ գիշեր մ'էր, Օգոստոսի մէջ, խումբը Մաքրիզիւ-
զի Թաղապետական Թատրոնին մէջ Լատամ օ Գամէլիտ կը ներկայա-
ցնէր: Մնականն՝ երրորդ արարին, դերը աւարտելէ վերջ, պանդոկ
երթալու միջոցին, մութին մէջ ճամբան կը շուարի, և պարտէզին
եզերքէն, մէկ երկու մեթր բարձրութենէ վար կիլնայ ճամբուն վրայ
ու կ'սկսի ցաւէն պոռալ: Մնականն ի՞նչ քն Ֆափուրը կոտորուած էր:
Մնականն Որդի և ուրիշներ կը հասնին ու Մնականն կը փոխադ-
րեն մօտակայ տուն մը, և յաջորդ աւտուն տնտէրապէս Ազգ. Հիւան-
դանոց: Հոն ի ներկայութեան Պոլսոյ ամենէն ականաւոր բժիշկնե-
րու, կը կատարուի ոտքին քննութիւնը, և միաձայն կ'որոշուի որ
ոտքին ոսկորը քնատուած չէ. միայն վիրաբոյժապետ տօքթ. Զար-
դարեան էք. Բօլ քը Ֆեմիւր ոսկորին ճաթած լլլալուն վրայ կը պըն-
դէ, և մինչև իսկ, կարծես ռեօնդիկն ի զօրութիւն ունեցող աչքե-
րով տեսածի պէս, մատիտով պատին վրայ կը գծէ ոսկորին ճա-
թած ձևն ու չափը: Եւ Մնականն աջ ոտքը մինչև մէջքը կ'առ-
նուի քաճի մէջ: Զարդարեան իր քննութեան վրայ կը պնդէ, իսկ
միւսները, որոնք Պոլսոյ ամենէն առաջնակարգ Հայ բժիշկներն էին,
կը պնդեն թէ կոտորած չէ: Հայ թերթերու մէջ, ծանօթ ու մասնա-
գէտ բժիշկներու և տօքթ. Զարդարեանի միջև կ'սկսի ահագին պայ-
քար մը: Քառասուն օր վերջ կը քակուի Մնականն ոտքին քաճը
և հետաքրքիրներու և մասնագէտներու հետաքրքրութեան ու վի-
ճարանութեանց վերջ տալու համար, կ'որոշուի ուղղակի Ռէօնդիկէն-
եան մեքենայով Մնականնի ոտքին լուսանկարն առնել: Թէ՛ Կիւլ-
հանէի, թէ՛ Յրամասական հիւանդանոցներու և թէ՛ Գերմանական
մասնաւոր հիւանդանոցի մը մէջ կը լուսանկարուի Մնականնի ոտքը,
և տօքթ. Զարդարեան յազթապանձ դուրս կուգայ իր պնդումին

մէջ, և Տօքթ. Զարդարեանի պատի վրայ գծածն ու Ռէօնդի-
կէնեան լուսանկարը կէտ առ կէտ համապատասխան կուգան
իրարու: Ա՛լ տօքթ. Զարդարեանի փառաւորութիւնը չափ ու սահ-
ման չունէր: Մնականն՝ առանց մէկ սանդիմէթր տարբերութեան,
ողջ ոտքով նորէն երեցաւ բնով վրայ: Մնականայիլի էր ժողովրդ-
եան բազմութիւնն ու խրախճանքը երբ առաջին անգամ Մնական
երեցաւ բնով վրայ: Մնականն ցարդ անհուն շնորհակալութեամբ
ու երախտիքով կը յիշէ Վարպետ Տօքթօրին՝ իրեն նկատմամբ
ցուցուցած խնամքն ու հոգածութիւնը իր հիւանդութեան միջոցին:
Մասնաւոր շնորհակալութիւն կը յայտնէ նաև Ազգ. Հիւանդանոցի
Պատ. Հոգաբարձութեան Ննդամոց և յարգելի պաշտօնէութեան,
որոնք շարունակ իրեն կ'այցելէին, և իր հանգստութեան համար բան
չէին խնայեր:

Վերջապէս կը համար Ազատութեան օրը, դերասանները շունչ
կ'առնեն: Բայց անողոք մահը վրայ հասնելով, կ'առնէ կը տանի
խումբին զօրաւոր տարբերէն մէկ քանին:

Ազատութեան հետ սկսաւ ամսթէօրներու ժխորը. և թատերա-
կան գործը փոխանակ աւելի բարձրանալու հետզհետէ ինկաւ ստորին
աստիճանի:

Մնականն միայն արսւեստին գործնականին տեղեակ չէր, այլ
ուսումնասիրած էր տեսական մասը: Ուսումնասիրած էր Բարիզի
Գօնաէրվաթուաթի թատերական ճիւղին դասընթացը. ուսումնասի-
րած է Մեծ Վարպետներու՝ թատերական արուեստի վերաբերեալ
երկերը, քննադատութիւնները, Ֆրանսական բէրէրթուաթին երկ-
դարեայ գործերը: Թատերական գործի հետաժուտ ու սիրահարներ
Մնականնի համար կը վկայեն թէ՛ Ֆրանսական բէրէրթուաթը մա-
ղած է: Մնականն ցարդ կատարեալ կորովով ու առանց յոգնու-
թեան գիշեր ցորեկ կը կարգայ ու կը թարգմանէ Ֆրանս. թատերա-
խաղեր, իր վաստակածին մեծ մասը կուտայ թատերական գործերու:

Նոր, լուրջ ու նուրբ բիշտներու ներկայացման մասին իրեն
եղած դիտողութեանց, Մնականն կը պատասխանէ թէ՛ «Ո՛չ, բարե-
կամս, լաւ է, բայց սխալ է ձեր գաղափարը: Յրամասցիք այնչափ դար-
գացած, նրբացած են. իրենց ախորժած ու գրած գործերը միայն իրենց
յատուկին: Մենք տակաւին իմացական կարողութեան այդ աստիճա-
նին չենք հասած. Այդ տեսակ գործերով թէ՛ ժողովուրդը կը
ձանձրացնենք և թէ՛ մենք անօթի կը մնանք»: Այսու ամենախիւ
իր բէրէրթուաթին երբեմն կը խառնէր նուրբ գործեր, ինչ-

պէս «Լատամ օ Կամելիա», «Տալիլա», «Դարբնոցապետը», «Տիկին Օպրէի գաղափարները», «Աղքատ երիտասարդի մը վէպը» և ուրիշներ։ Ներկայացումներու հասոյթը կը հաստատէր Մնակեանի գաղափարին ճշմարտութիւնը։ Շատ անգամ Հայ լեզուաւ ներկայացումներու խօսք կը բացուէր։ Մնակեան՝ իրաւունք տալով կ'ըսէր թէ՝ «Տիրապետող տարրը աւելի պէտք ունի գաղափարական պայքարի անոնց պէտք է աշխատիլ։ Հպատակ տարրերու անդորրութիւնը՝ տերապետող տարրին լուսաւորութենէն կախում ունի»։ Իր թարգմանած գործերուն մեծագոյն մասին մէջ կը տեսնուէր իգական սեռին ազնուացման վերաբերեալ նիւթեր։ Թուրք կանայք երբոր թատրոնէն տուն կը դառնային, կը խրատէին իրենց ամուսինները՝ Մնակեանի թատրոնը երթալով, տեսնել թէ՛ ի՞նչպէս պէտք է իգական սեռը յարգել և անոնց հետ կենակցիլ։

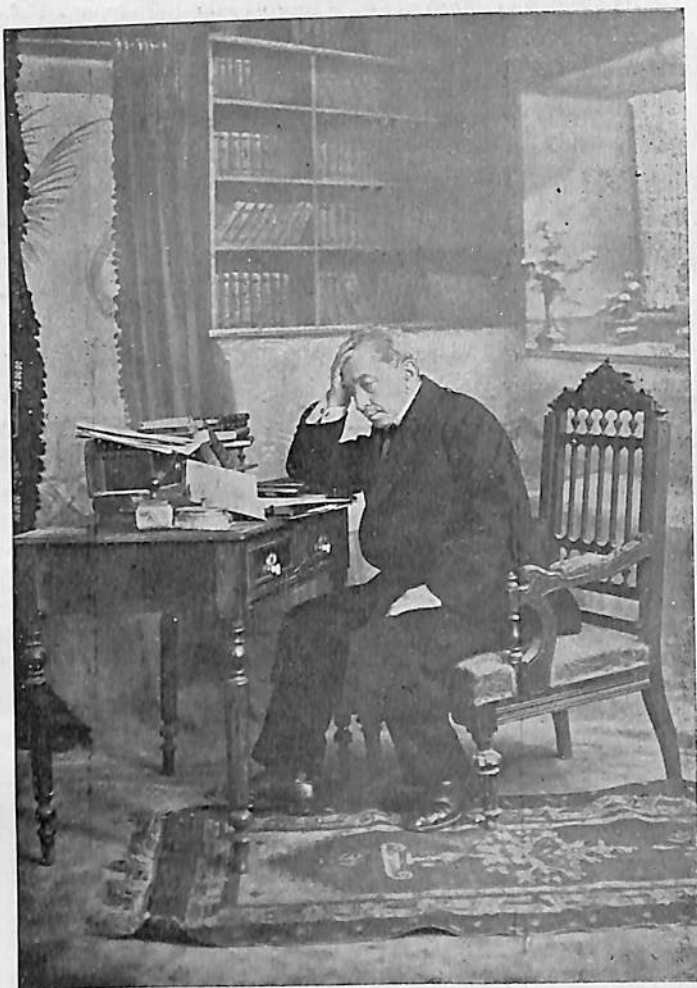
Մնակեան այս ամէնը լուսումնունջ, անշուկ, առանց ցուցամոլութեան կը գործէր, և ցարդ միևնոյն կորովով ու եռանդով կը

գործէ։ Բազմութեան մէջ չտեսնուիր, ժողովատեղիներ չյաճախեր։ Իրեն հետ երբ տեսնուիս, թատերական առաւելութենէն, բիէսներէն, գեղարուեստէ դատ ու է նիւթի վրայ չխօսիր։ «Այս է իմ կոչումս, բնութիւնը անսահման ովկիանոս մ'է։ Երաժշտութիւնը մասնագիտութեամբ կարելի է» կ'ըսէ։ Ներուպական լրագիրներ կը կարդայ։ Բայց միշտ թատերական յօդուածները կը վնասէ։

Ճիշտ 73 տարեկան ըլլալով հանդերձ, բնւոր վրայ դեռ կը պահէ իր կորովը։ Անցեալները Օտէօնի մէջ «Բաբիգու աղբասներ»ի ներկայացումի մը Տօրթ. Պարտիզպանեան էֆ. զարմանքով ու հիացումով կ'ըսէր թէ՝ «բնութեան օրէնքէ դուրս է այս մարդուն կազմուածքն ու կուրծքի ուժը. ես անկէ շատ երիտասարդ ըլլալովս հանդերձ, եթէ այդ միևնոյն գաղարուսները ես ընեմ, անպատճառ բեմին վրայ կը մեռնիմ։ Յայտնի է որ ապրստատի կամ դրամի տենջը չէ այս մարդուն ասիկա ընել տուողը, այլ ԱՐՈՒՆՍՏԻ ՀՈՒՐԸ»։ Այս է իր հարստութիւնը և իր փառքը։

Հ. Օ.

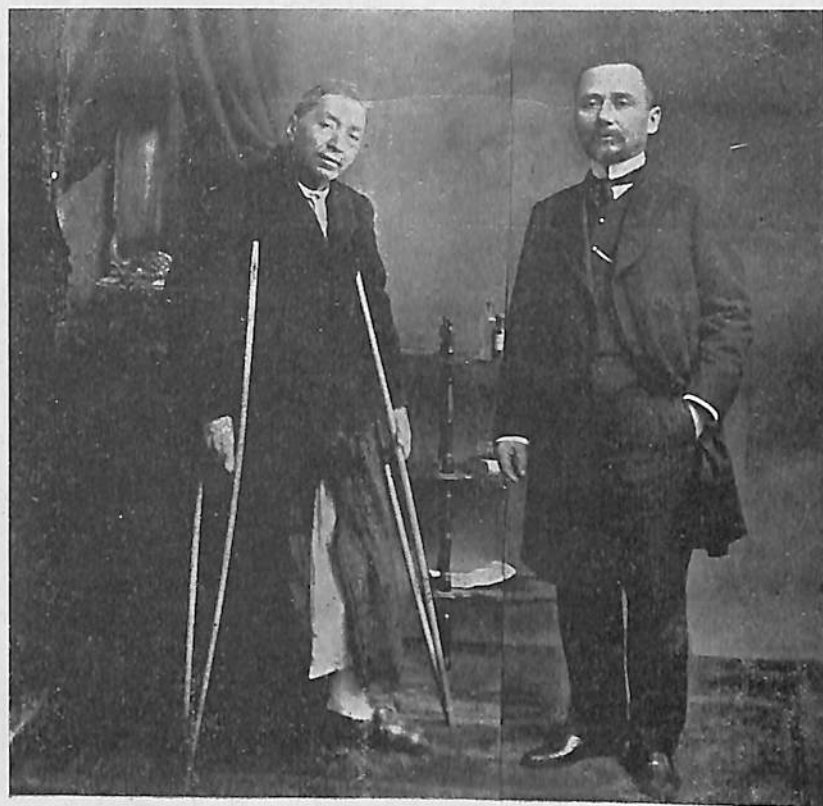
مناقیان چالیشیرکن ۱۳۲۷

ՄՆԱԿԵԱՆ իր աշխատության սենեակին մէջ, 1912.

مناقیان و مشهور آفتور آلبیان ۱۳۲۴

ՄՆԱԿԵԱՆ և ԱՐԷԼԵԱՆ 1909.

مذاقین کندی حاذق دوکتوری زارناریان افندی ایله ۱۳۲۲

ԾՆՅԱԾՅԱԿ ԽԱՐԱՊԵՏՈՐՈՒՄ ՏՕԲՔ ՉԱՐՊԱՐԽԱՆԻ 1908.

४२-४२

«تبریا کی حسن پاشا» وظیفه‌سنده ۱۳۲۶

«Թրիաքի Հասան Բաշայի» դերին՝մէջ 1910

مناقیان وکندی رفیق شفیق سنجاییان ۱۳۲۰

Մ.ՆԱԿԵԱՆ և Ռ. ՄԻԿԵԼԻՍԻՍԻՍ

Ստանդանդան 1905

10253-58

«ایکی اجاب چاوشلر» پیه‌سنده ماره‌شال وظیفه‌سنده ۱۳۰۵
 «Երկու Յիսնապետներ» արավին Մարեալիդերին մէջ,
 1890,

(կոյր զորապետ)
 ՄԿՍԱԿՍՍ 1910

منافیان ۱۲۳۵

مناقیان «کین» وظیفه‌سنده ۱۳۱۲
 ԽՆԱԿԱՆ «Կին» զբաղվող 1897.

مناقیان ۱۳۲۷
 ԽՆԱԿԱՆ 1912.

« سلیم ثالث » پیه‌سنده علمدار پاشا وظیفه‌سنده ۱۳۲۶

«Աղլիմ Գ.» բիւտին Ա.Լեւնսար փառացի դերին մէջ: 1910.

« سلیم ثالث » پیه‌سنده علمدار پاشا وظیفه‌سنده ۱۳۲۶

«Աղլիմ Գ.» բիւտին Ա.Լեւնսար փառացի դերին մէջ: 1910.

« Լիւլիճի Խորձոր Աղա » Մարտիկ-Ստեփան 1892

« Լ. Լալեկապիճի » Պրիմ Գ. Գ., 1877.

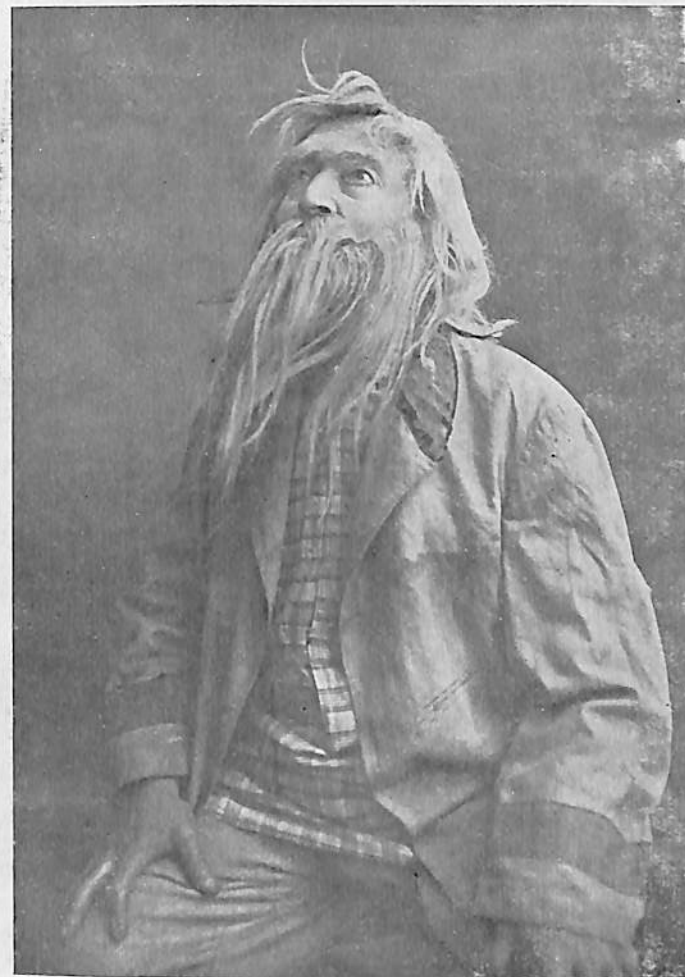
« Լիւլիճի Խորձոր Աղա » Մարտիկ-Ստեփան 1892

« Լ. Լալեկապիճի » Պրիմ Գ. Գ., 1877.

« ٲالڊيرجى » ٲهسندہ ١٣١١

ՄՆԱԿԵՐԱՆ «Բարակոժի» դերին մէջ , 1896.

« مونته قريستو » ٲهسندہ آٲيا فاريا وظيفهسندہ ١٣٢٥

«Արքա Ֆարիս»ի դերին մէջ , 1909 .

(Շիր) .

رشيلارك «اشقيالر» پيه سنده فون موور وظيفه سنده ۱۲۹۳
Աւագակներ ողբերգութեան «Ֆոն Մօօր»-ի դերին մէջ
1880

(Շէյքանի Հօնան)

«شیطان» پيه سنده خواجه وظيفه سنده ۱۳۲۷
«Սատանայ» բիւտի Հօնայի դերին մէջ, 1911.

مناقیان ۱۲۹۵

ՄՆԱԿԵԱՆ ՄԱՆՈՒՄԻՆԻ ԴԵՐՈՒՄԻ ԴԵՐՈՒՄԻ , 1880 .

(Շիրվերի Շիրվեր)

مناقیان « شه یلوق » وظیفه سنده ۳۳ سنه مقدم

ՄՆԱԿԵԱՆ « ՇԵՅԼՈՒՅ » ՊԵՐԻՆԻ ԴԵՐՈՒՄԻ , 33 տարի առաջ .

یکی، جدی و رقیق پیسه‌سار وضع صحنه ایدلمسی حقنده وقوع بولان تکلیف و مطالعه‌لره جواباً مناق اقدی دیرکه: «خیر دوستم، فکر و مطالعه کز کوزل فقط بزجه شمیدیک قابل تطبیق دکلدر. فرانسزلر پک زیاده ترقی ایتشلر، حس و فکرلری پک زیاده کسب نزاکت ایتشددر. فقط کندیلرینک ترتیب ایتش اولدقلری پیسه‌سار یالکزر کندیلرینه مخصوصدر. بز هنوزانلرک سویه عرفاز و ترقیسنه واصل اولماشزددر. بوکی پیسه‌سار اوینامقله هم ارباب تماشاچه اوصانچ ویررز و همده بز آج قالیرز.»

بونکله برابر مناق اقدی (لادام اوقاملیا)، (دالایا)، (دمیرخانه مدیری)، (مادام اویره‌نک افکاری)، (برفقیر دلیقانلینک سرگذشتی) وسائر کبی بعضاً رقیق پیسه‌سار صحنه وضع ایتمکدن خالی قلامشدر. او یونلرک حاصلاتی مناق اقدینک اصابت افکارینی اثبات ایده‌بیلور. بعضاً ارمیجه پیسه‌سار اوینامسی ایچون وقوع بولان تکلیفلره مناق اقدی جواباً دیرکه: «عناصر حاکمه‌نک تنوی افکارینه دهازیاده احتیاج وارددر، بوکا افکارینه چالشملی بز. عناصر سائره‌نک رفاه و سعادت حالی عناصر حاکمه‌نک تنویرو وابسته‌در.» مناق اقدی‌نک ترجمه ایتش اولدینی پیسه‌سارک اکثریسی طائفه نسانک ترفیع قدیرینه و تهذیب اخلاقه خادم موضوعلری حاوی ایدی. قادیلر مناق تیاترو سندن خانه‌لرینه تودتلرنده نسوانه‌نه صورتله معامله ایدلی و فصل حرمت و رعایت کوسترلمسی لازم بادیکی او کریمک ایچون زوجلرینه مناق تیاتروسی توصیه ایدرلر ایدی. مناقیان سسز صداسز کمال سکون

دائرة‌سنده و آثار تفاخر اظهارندن دائماً اجتناب ایده‌رک چالشیر ایدی و حالاده عین سکون و ثبات و عزم و متانتله چالشمقده‌در. کندیسيله کوروش‌سنلره تیاترونک فوائد و محسنانندن، پیسه‌ساردن و الحاصل صنایع نفیسه‌دن بشقه موضوعلردن بحث ایتمز: «بنم استعداد و قابلیتیم بومرکزده‌در. طبیعت برعمان بی پایاندر. ترقی انجق اختصاص سایه‌سنده ممکندر» دیر. مناق اقدی اوروپا غزته‌لرینی مطالعه ایدر. فقط بونلرده انجق تیاترولره عائد اولان بشون و مباحث نظر دقت و مراقفی جلب ایدر.

مناق اقدی تام ایتش اوچ یاشنده بولندیغی حالده صحنده هنوز کنجکله مخصوص قوت و فعالیتنی محافظه ایتکده‌در. کچنلرده اوده‌ئون تیاتروسنده (پارس فقراسی) پیسه‌سی اویناندینی ائشاده دو قنور باردیزبانان اقدی مناق اقدینک صحنده کی اوضاع و اطواری نظر حیرت و استهرا بی جلب ایده‌رک دیمشدرکه: «بویاشده بر آدمک بنیه‌سی و کوکسک درجه قوتی» قانون طبیعتک خلایقده بر خارقدر. بن اوندن پک زیاده کنج اولدیغم حالده بویله‌جه بوکلک و قیورملق کبی اوضاع و اطوارده بولنسم محقق صحنده ترک حیات ایدرم. بویله اطوار و اوضاعی ازانه ایتدیرن معیشت یاخود پاره قزاقمق حرص و طمعی دکل انجق عشق و سودای صنعت اولسه کرکدر.»

ذاتاً مناق اقدینک یکانه سرماییه‌سی، ثروت و سامانی و شرف و شانی‌ده بو عشق صنعتدن عبارت اولدیغه بو ترجمه حالی مطالعه ایدن ذوات کراجه قناعت حاصل ایدلمش اوله‌جنی شهیدن وارسته‌در.

تیاترولرک قیامسی حقنده بر اراده استحصاله موفق اولور . شوخالده تیاترو قومپانیه‌لی طشهرلرده اجرای لعیاته مضطر قالرلر و اوچ سنه قدر شهرن شهره سرسری طولاشیرلر . چوقلری وسائط معیشتدن محروم قالوب اشیاالری صاتمغه مجبور اولورلر .

مؤخرأ رضوان پاشا قتل وبروسه والیسی رشید پاشا شهرامانته نصب وتعیین اولنور . رشید پاشا تیاترولرک تکرار آچلمسی حقنده اراده استحصال ایتدیکنندن قومپانیه‌لی بربرر درسدته شتاب ایدرلر وایشه باشلارلر لکن سانسورک وخفیهرک القا ایتدیکی خوف ودهشت برکابوس کبی اویونچیلرک ذهن وخیالی تضیق وتدهیشتدن خالی قلماز .

۱۹۰۸ سنه‌سی آغستوسنده بر کیجه قومپانیه مقری کوینده کی بلدییه باغچه‌سنده اویون وبرمکده ایدی . مناق افندی روانی ایفا ایتدکن صکره اوتله عودت ایتدیکی صروده قرا کلقدده نصلسه اوکنی کورده‌میه‌رک بر ایکی مترو ارتفاعدن دوشر وبجای قیریلور . درحال یتیشیلهرک خانه‌سینه ایصال وایرتسی صباح یدی قوله خسته‌خانه‌سینه نقل اولور . خسته‌خانه‌ده بعض مشاهیر اطبا حاضر بولندقلری حالده بجای عریض وعمیق معاینه ایدیلور وبجاغنده کی کمیک قیرلمدغه حکم اولنور . یالکز خسته‌خانه‌نک سر جراحی دوقتور زارطاریان (قول دوفه موس) تعبیر اولنان کمیک چاتلامش اولدینی خصوصنده اصرار ایدر وسانکه رونتکن ضیاسنه مالک اولان کوزیله کوریور ایمش کبی قورشون قلمله چاتلامش اولان محلاک اشکالی چیزار . بناءً علیه مناق افندینک صاغ آیاغی یاری بلنه قدر آلچی ایچنه آلنور . دوقتور زارطاریان ادعاسنده اصرار ایدر . درسعادتک اطبای حاذقه وجراهمین ماهرده سندن اولان سائر دوقتورلر ایه عکسنی یعنی قیرلمدیغنی ادعا واصرار ایدرلر . کیفیت اطبا ومتخصصین آره‌سنده غزته‌لرده سرمایه‌بخت ومقال اولور وین الاطبا بر مناقشه جریان ایدر . قرق کون صکره مناق افندینک آیاغی آچیدن چیقاریلور وین المتخصصین جریان ایدن مناقشات ومباحثاته نهایت ویرلمک ایچون مناق افندینک بجاغنک کلخانه خسته‌خانه‌سنده ، فرانسز خسته‌خانه‌لرنده ولمان خسته‌خانه‌سنده

رونتکن ضیاسیه فوطوغرافی آلمسنه قرار ویریلور . بو عملیات نتیجه‌سنده دوقتور زارطاریان غلبه‌ی چالار . فی الحقیقه مومی‌ایه دوقتورک چیزدینی اشکال ایله رونتکن ماکنه‌سیله آلنان فوطوغرافی نقطه‌سی نقطه‌سینه بربرینه مطابق کلیر . آرتق دوقتور زارطاریانک نائل ظفر اولدیغندن طولانی نه درجه مستغرق مسرت اولدینی تصور اولنه‌بیلور . مناق افندینک بجای الطبع تداوی اولنور واعاده صحت ایدوب تکرار صحنه‌ده اثبات وجود ایدر . مناق افندی اعاده صحتدن صکره ایلك دفعه اولهرق صحنه‌ده عرض وجود ایتدیکی صروده‌ها لیده حاصل اولان علائم شوق وشادی بی تعریف وتصویر ممکن دکل ایدی . مناق افندی کرک استاد جراحین اولان دوقتور زارطار . یان طرفندن کرک خسته‌لنی ظرفنده صرف اولنان مساعی وهمهمات حذاقتمندانه‌ی وکرک خسته‌خانه اطبا وارکان مأمورینی طرفندن ابراز اولنان آثار نوازشکارانه‌ی دائماً فرط حسیات منت وشکرانه یاد ایلر .

نهایت مشروطیت اعلان اولنور . اویونچیلر آرتق نفس آلورلر . فقط مع‌التأسف قومپانیه‌نک ارکانندن ایکسینک هولاس ایله بینه‌بجیان افندیلرک وفاتی وقوع بولور . اعلان مشروطیتی متعاقب برطاقم آما تورلر توره‌مکه باشلار وتیاتروجیلک صنعتی ده‌ها زیاده تعالی وترقی ایده‌جک یرده بالعکس کیتدکجه تدنی ایدر .

مناق افندی یالکز مسلک وصنعتک جهت عملیه‌سنجه حائر مهارت اولمیوب نظریاتی دخی تدقیق ایتشددر . پارس قونسرو اتوآرنیک تیاتروجیلغه مخصوص شعبه‌نک درسلیخی ، بیوک صنعتکارلرک قلمه آلمش اولدقلری پیه‌سلی ، بونلر حقنده یازیلان تنقیداتی وفرانسزرد پرتوآرنیک حاوی اولدینی بالجمله آناری تدقیق ومطالعه ایتشددر . تیاترو امورینه واقف اولانلر مناقیان افندینک فرانسز ره‌پره آرینی عریض وعمیق نظر تدقیقندن کچیردش اولدیغنه شهادت ایدرلر . مناقیان شمدی‌یه قدر کیجه کوندوز یورولق بیلمز برسی وغیرته فرانسز پیه‌سلیخی مطالعه وترجه وقزاندینی پاردنک قسم اعظمی پیه‌سلیر مبیاعه‌سینه تخصیص ایتدکده در .

مناقیاندن آیرلمش اولان آرقداشلری بروسه‌دن عودت ایدیه‌رک تکرار التحاق ایدرلر. بوسورتله مناق قومپانیه‌سی یکیدن تشکل ایدر. ارتق اهای دراملره مفتون اولمش وهربرده وهر شهرده قومپانیه‌یه رغبت کوسترمکده بولنمش ایدی. بروقت صکره قومپانیه تکرار بوزیلور و قومپانیه‌نک یاریسی قالیر. مناق قالان آرقداشلریله ازمیره وکندیسندن آیریلانلر ایسه سسلانیکه کیدرلر.

برمدت صکره بربرندن آیرلمش اولان ایکی قومپانیه تکرار برلشهرک بروسه‌یه کیدرلر. مناق افندی اوراده خسته‌لندیغندن برایکی اویونه اشتراک ایدهمز. (منظومه افکار) غزته‌سنگ بروسه مخابری آرقداشلردن برینک لطیفه‌سندن اغفال اولنهرق مناق افندی‌نک وفات ایتدیکنی منسوب اولدیغی غزته‌یه بیلدیرر. بناء علیه مناق افندی‌نک خبر وفاتی هپ غزته‌لرده ترجمه‌ حالیه برابر نشر اولنور. بونک اوزرینه هرطرفدن مادام مناقیانه و مخدومی آرام افندی‌یه بیان تعزیتی حاوی برچوق تلغراف و مکتوبلر ورود ایدر و جنازه مراسمت بهمه‌حال استانبوله اجرا اولنمسی ایچون نعشک استانبوله نقل اولنمسی لزومی آرام افندی‌یه بیلدیریلور و حتی بومناسبتله جنازه مراسمتک ترتیبیله اشتعال ایدن بر قومیسینون بیله تشکیل اولنور. بالا‌خره کیفیت آ کلاشیلور. مخابر مومی‌الیهک چرکین و مؤسف برشق ایلله اغفال اولندیغی تحقق ایدر.

دورحمیدیه شهر امینی اولان متوفی رضوان پاشا کندی رأی و رضایی خلافتده اولهرق مخدومی رشادبکک ابتلا درجه‌سند تیاترو ایشلریله اشتغال ایتدیکندن طولانی فوق‌الحد آثار انفعال کوستیر ایدی. برحاله‌کد رشادبکک یوزندن اویونچیلر نیجه دفعه‌لر رضوان پاشانک غضب و تهورینه و تهدیدلرینه هدف اولمشلر و حتی ضرب اولمشلردر. نهایت رضوان پاشا مخدومنی کندی کندینه تیاترو قومپانیه‌لری تشکیلدن و تیاترو ایشلریله اشتغالدن منع مخدومنی اصلاح ایدهمدیکنی کوره‌رک تیاترولری قیامق نیت و تصورنده بولنور و کویا عثمانلی تیاتروسنی اصلاح مقصدیله خاقان سابقه برژورنال ویرر و درسعادتده

پاشانک کوننده یکریمی لیرایه قدر برمبلغ ویرلمک ایجاب ایدر ایدی. بعضاً مناق افندی: «دیلنمک و یا خود آبلقندن اولمک بو‌حاله بیک‌کره مرجحدر. فقط نه چاره! سرده جنت صنعت واردر» دیه تظلم حال ایدر ایدی. مناق افندی‌نک آرقداشلری کندیسنک نظر خلقتده حائر اولدیغی شهرت و توجهاتدن قصقانه‌رق پیه‌سلرک ترجمه‌لری سرقت ایتکی اونوتمیه‌رق کندیسنی ترک ایدرلر. شو‌حاله مناق یالکزرقاله‌رق اویونده قانتوجی بولنماق شرطیه کوچوک اسماعیل ایلله برلشیر. بوسروده کوچوک اسماعیل برذات طرفندن وقوع بولان تشویقانه آباء اوپرده باشلامق ایستر. مناق افندی وارثوویانک حالنی کوز اوکنه کتیروب اوپرده‌تلردن واز کچمسی ایچون لازم کلن نصیه‌حتمه بولنور ایسه‌ده اوزات اصرار ایتدیکندن نهایت (قارمن) اوپراسنک پرووالرینه ابتدار اولنور. پریمادونا اولهرق مادموازل قوهاریک شیرینان و تنور اولهرق آقایی و واهان شاهینان قومپانیه‌یه داخل اولورلر. اویونچیلرک قارنی طویورمق و پرووالره دوام ایتک ایچون اسماعیل افندی دیرکل آرمسی تیاتروسنک اتصالنده انلره احمد آغا اسمنده بر آشچی کوسترمش ایدیکه (قارمن) اویوننک ویریه‌جکی کونه قدر بو آشچیدن ایستیانلردرت هفته قدر ویرسه‌یه یمک ییه‌بیله‌جک ایدی. آردهدن برقاچ هفته کچر. هنوز اوپرا حاضر دکل ایدی. زوالی احمد آغا ارتق ویرسه‌یه طیانهمیه‌رق بر کون تیاترونک قپوسنده: «نرده‌غلادی؟ غارمن می‌در، نه آلهک بلاسیدر! دها کلیه‌جک می‌بوقه‌یه؟» دیه آوازی چیقدیغی قدر باغرمغه باشلار. نهایت (قارمن) ک پرووالری ختام بولور، اویونلره بدأ اولنور. ماهر ایتالین موسیقیشناسلردن مرکب اولان راوورکسترو طاقی نوطیه‌یه آشنا اولمیان بوقومپانیه‌نک ویرایی مکملاً تمثیله موفق اولدیغندن طولانی بیان تعجب ایدیور ایدی. لکن برنجی دفعه حاصلات اهمیتسز ایدی. ایکنجی دفعه دها آز ایدی. برصباح مناقیان مادموازل پروز نامنده بر مغنیه مشهوره‌نک صندوق تیاترونک قپوسندن ایچری کیردیکنی کورور. مناق ایشی سزر وکنری دخی تیاترونک آرقه قپوسندن صیویشور.

مغلوب اولورمی ؟) نام درآمده عظیم بر موفقیت مادیه و هدایای مختلفه مظهر اولمشد .

مصدق عودتده مناق قومپانیه سی سیداق ، آلکسانیان ، هولاس ، چاراسد ، صفریان ، چوبانیار ، ماطوسیان ، نوری ، احمد نجیب ، یالیزجیان ، سوفلور قلفهیان ، اداره مأموری لیجهچی ، مادموازل ماری نورات ، مادموازل هکیمیان ، مادموازل ساتینیک مادموازل اوفلیادن وزوج وزوجه ینه بجیاندن متشکل بوانیور ایدی . یشامق لازم ایدی . بناء علیه قومپانیه چالشمغه باشلار . اول امرده خلقک مزاج ومذاق نظر دفته آلنور ، روماتیق پیهسلر خلقک مزاجه اک زیاده موافق عداولندیغندن . مناق افندی حسیاتی تحریک وتبییح ایدن پیهسلرک ترجمه سنه باشلار . مناق افندی قومدی ودرام اولمق اوزره ایکی یوزی متجاوز پیهس ترجمه ایتشد .

بوانلارده سرای هایونده وار توویانک تحت اداره سنده مناق افندینک ترجمه کرده سی اولان پیهسلر وضع صحنه ایدلمک باشلامش ایدی . برمدت صکره وار توویان ایله قومپانیه آردسنده اختلاف حاصل اولدیغندن اثوابچی باشی الیاس بکک امریله مناق اندی سرای هایونده اجرای صنعت ایدن او یونجیلره رژیور تعیین ایدی . بوسیله وار توویانده مناقه قارشی برحس عداوت حاصل اولور و وار توویان مناق افندینک ترجمه ایتش و اوینامش اولدیغی پیهسلر حقنده بیك درلو مالایغی تأویلات وتفسیراتی حاوی ژورناللر ویرمکه باشلار . بونک اوزرینه ذاتاً بی رحمانه تخریباته اوغرایان پیهسلر برقات دها شدتله سانسور ایدیلور . آرتق کلهلر وجهلر بیله طی وتحدید ایدیلور . مثلاً پیهسلرده تاریخ ذکر اولماز . ماغی اونوتیلور ، « عدالت » کله سی نابید اولور ، « اختیار » و « برون » کلهلری طی اولنور . پیهسلر اولجه یالکز سانسور مأمورینک نظر تفتیشندن امرار ایدلیکی حالد شمیدی ضبطیه نظارتنده کوندر بیلور ایدی . برپیه سی سانسوردن قورتارمق ایچون سانسور مأمورینه هر حالد بره دیه نقدیه ، دها طوغروسی رشوت ویرمک لازم کلیر ایدی . پیهسه کوره یالکز برپیه سی ایچون علی الخصوص ضبطیه ناظری شفیق

تقایس سه زونی ختام بولدقن صکره مناق افندی یازی کچیرمک اوزره درسعاده عودت ایدر و رمضان شریفی ده شهزاده باشنده اسکی آرقداشلیله او یونلر ویردکدن صکره ماری نوارت وسنجاقیان ایله برابر ۱۸۸۱ سنه سی سه زونی کچیرمک اوزره تکرار تقلیسه عزیمت ایلر . بوسره لرده مناقیان افندی ملتداشلینک دوچار اولدقلری مظالم واعتسافاتی مصور بر مکتب شرقیسی ترتیب ایتدیکنندن برخیلی سنه ساخته دوستلر وخفیهلر یوزندن خوف وهراسله امرار وقت ایتشد .

تقلیسده قالمق اوزره عقد ایدلمش اولان مقاوله مدتی کمال موفقیتله ختام بولور و قومپانیه تکرار درسعاده عودت ایلر . یالکز آدامیان تقلیسده قالیر . مناقیان قفقاسیه ارمنیلرینک تیاترو پرورلکنی دائماً لسان تقدیراته وعلی الخصوص قفقاسیه ده ارمنی تیاتروسنک اکعزمپرور وفداکار مؤسسلی اولان آمریکیان وچشکیان نام ذواتی حسیات متدارانه وشناکارانه ایله یاد وتذکار ایلر .

مناق افندی تقلیسدن عودتنده وار توویان ایله برلشیر و عبدالحمید طرفندن سرای هایونه آلنیر واک قدملیسی اولمق اوزره قومپانیه ک مدیرلکنه تعیین اولنور . مناقیانک تیاترو جلیق صنعتنده کی (مادیروس) لغی ایشته بوتار یخنده یعنی ۱۸۸۲ سنه سی تشرین اولک ۲۵ ندن ابتدا ایدر . مناقیان ایشه باشلار و بک اوغلنده تعلیمخانه اتصالنده یایلمش اولان (قروآسان) تیاتروسنده بنلیان ایله برلکده او پرده تلو ویرمکه ابتدار ایلر . مناق افندی از جمله (لبلیچی خور خور اغا) اویننده لبلیچی رولنده و (عارفک حیله سی) او یوننده عارفک رولنده بک پارلاق موفقیتلر احراز ایتشد .

برمدت صکره بواوپرعت قومپانیه سی مصره کیدر واوراده رغبت فوق العاده بولور بر درجه ده که خدیو حضر تلرینک تقدیرات مخصوصه سنه نائل اولور . علی الخصوص مناق افندی ، (ژیروفله ژیروفلا) او یوننده بوله رونک ، (اورفه) او یوننده پلوتونک و (مادام آنفو) ده پونپونه نک روللرنده تیاترو پرور اهلینک تقدیرات فوق العاده سنه وکندی شرفه ویریلن (فضلیت

و ارتوویان ایله تکرار برلشیر، فقط بوسره لرده درام قیلندن اولان پیه سارپک دوشگون برحاله ایدی زیراً فصولیه جیانک احداث ایتدیکی طلونات پک زیاده پارلامش و برطاقم عبدیلر میدان کتیرمش والحاصل اهلای مسلمنه نك فوق العاده مظهر تقدیری اولمش ایدی .

۱۸۷۹ سنه سنده قفقاسیا ارمنیلری تیاتروییه کرمی ویرمهک باشلامشیر و محلنده موجود اولان قتورو آقتریسارله اکتفا ایتیموب مادموازل آستغیک و سیرانوش همشیره لری و آدامیانی در سعادتن دعوت ایتمشیر ایدی . ۱۸۸۰ سنه سی موسم صیفنده تقلیس تیاترو جمعیتی اعضاسندن آقار اوهانسیان در سعادته کبیر و مادام هراچیا ایله قره قاشیان همشیره لره برلکده مناقیانی تقلیسه دعوت ایدر . بوصورتله تقلیسده محلی واستانبولی او یونجیلردن مرکب قوتلی بر قومپانیه تشکل ایتمش اولور . قفقاسیه نك تیاترو پرور ارمنی اهلایسی هرجه تله مشکلیسنده اولمغه برابر قومپانیه نك روس آرتیستلریله رقابت ایتسی آرزوسنده بولنورلر . مناقیان بو درجه مشکلیسنده اهلایینی خشنود ایتک ایچون صرف ایتدیکی مساعی و مزاحمدن پک زیاده یوروله رق خسته لیر و فرار ایتکی قورار . فی الحقیقه بر کون کیزلیجه پوتیه کیدر . فقط ترندن اینر اینمز مأمورلردن بری کمال نزا کتله در حال تقلیسه عودت ایتسنی اخطار ایدر . مناقیان اوکیجه بی ترصد آلتنده کچیردکن صکره ایرتسی صباحی تقلیسه عودت ایدر . تیاترو مدیری پره نس آمادونی دن بشقه آرقداشلردن هیچ بری ایشدن خبردار اولمامش ایدی . پره نس مناقیانک عودتی کورنجه کندیسنه تقرب ایدر و تبسمله مناقیانه معاشنه الیه روبله ضم اولندیغنی خبر ویرر . اوکیجه مناقیان محنه ده کوروندیکی صهرده خلق شدید ومدید آلقشارله کندیسنی قبول ایدرلر . مناقیان او سنه تقلیسده کندی منفعتنه ویردیکی بر او یون اناسنده کندیسنه مع قوردون غایت قیمتدار بر آلتون ساعت ، برطاقم قول وکوکس دوکمه لری ، کموشدن بر سماور وچای طاقی ، بیوک بر مبلغ اهدا وهدایای سائر ایله برابر برده منظومه تقدیرییه تقدیم اولنور .

دور سلطان عبدالعزیزده کمال پک ورفقاسندن جوغی کدک پاشا تیاتروسنده تحت توقیفه آلنه رق نفی و تغریب ایدلمشیر ایدی . برسنه صکره و ارتوویان فصولیه جیانک سو معامله سنه صبر و تحمل ایدمه یه رک امتیاز قیدندن قورتلق ایچون سوفلورسنز او یون ویرمک اصولی تأسیس ایلر و قومیق حمدی افندی و سائر ایله مشترک اوله رق غلطه جهتنده طلوعات نامیله لعیات اجراسنه باشلار . برمدت صکره فصولیه جیان تکرار استانبولی ترک ایدر و زوجیه سی ، مادموازل ماری نوارت ، همشیره سی مادموازل دوریک (بالاخره مادام سنجا جیان) و آدامیان ایله برلکده روسیه یه کیدر . ۱۸۷۶ سنه سنده یغیازار ملکیان وچوخه جیان بر اوپردت قومپانیه سی تشکیل ایدمه رک (چین چیچکی) ، (لیلیجی خوخور آغا) و (عارفک حیله سی) نام اوپردت لری ترتیب و احضار ایدرلر . سنه مذکورده نك رمضان شریفنده او یونلر ویرمک اوزره باب سرعسکری قارشوسنده مسافر خانه عسکرینک آخرینی بالاستیجار تیاتروییه تحویل ایدرلر و ویردکاری او یونلردن فوق العاده پارلاق موفقیتلره مظهر اولورلر . و ارتوویان اوپردت قومپانیه سنک موفقیته عظیمه سندن تلاشه دوشمه رک کندی دخی (بلالهن) اوپردتیه بو قیل او یونلر ویرمکبا لاز . فقط بوتشبی و ارتوویانک فلاکتی موجب اولور . (مادام آنغو) ، (اورفه) ، (بریقان) ، (ژیروفله - ژیروفلا) و سائر اوپردت لری وضع صحنه ایتدکجه کندی دخی تدریجاً محو اولمشدر .

ترکیه - روسیه محاربه سندن صکره روسلر ادرنه یه کلدکلری زمان بنلیان اوپردت لری ترجمه لری و بارتیسونلری سرقت ایدوب مناقیان افندی بی دخی دعوتله مادموازل قره قاش-یانلر ، مادموازل قوهاریک ، تریانچ و سائر رفاقتنده بولندیغنی حانده ادرنه یه کیدر . ذاتاً بولنردن اول مادموازل آستغیک و مادموازل سیرانوش همشیره لر ، مادموازل هراچیا ، سیساق و آندون رشدونی ادرنه یه کیتمشیر ایدی . و ارتوویانه کلنجه او بریده برقاچ کشی ایله قالدینی حاله تکرار ایشنه دوام ایدیور ایدی . مناقیان ادرنه دن عودتنده کدک پاشا تیاترو سنی ترک ایدوب دیرکلر آره سنه چکلمش اولان

معرفتیله آرامیان جمعیتی تشکیل اولمش ایدی . بر معلم و بر معلمیه احتیاج وار ایدی . بر معلم ایله از واج ایدوب برابر کوتورمک شرطیله معلمک وظیفه سی مناقه تکلیف اولنور . بوتکلیف مناق اقدی یه پک آغر کلیر ایسه ده متوفی بطریق نرسس وارژابدیان طرفندن وقوع بولان تشویقات ونصایحه نهایت موافقت ایدر و ۱۸۶۶ سنه سنده ۲۷ یاشنده بولندی حلاله اسکدارده معلم اولان مادموازل ایماسدوهی ایله ازدواج ایلر . اون بش کون صکره زوج وزوجه تعبیر دیکرله معلم ومعلمه قیصریه یه متوجهاً حرکت ایدرلر . مناقیان ایکی سنه قدر قیصریه ارمنی مکتبلرنده کمال موفقیتیله ایفای وظیفه ایدر . مناق اقدی سکیز آی قدرده یوزغادده بولمش واداره ، وارضا واقاع حصوصنده حائر اولدیغی اقتدار ومهارت فوق العاده سی سایه سنده محلی مکتبلرک ایرادلرینی برمتغلبک نیچه اغتصابندن قورتارمغه موفق اولور . مکتبلری بویله جه اصلاح ایتدکدن صکره تکرار قیصریه یه عودت ایدر .

مناقیان واقعا کندی سوکیلی صحنه ندن اوزاقلاشمش ایدی ایسه ده فکر وقلبی دائماً اونده اولدیغندن استانبول غزته لرند تیاترولره دائر مندرج حوادث آرامقدن برآن خالی قالمز ایدی .

وارتوویان استانبولده صنعتیه دوام ایدیور ایدی . قره بت پاپاسیان اقدی نامنده بر ذات وارتنوویانه یالکیز ارمنیجه ایله اکتفا ایتیموب ترجه اوینلر دخی ویرمکی توصیه ایدر . وارتنوویان بوکا موافقت ایدوب ایلک دفعه اوله رق مومی الیه قره بت اقدینک ترجه ایتدیکی (چه زار بورجیا) پیه سی وضع صحنه ایدیلور . ترک عنصری تیاتروی سو مکک باشلار وپیدرینی دیکر پیه سلر ترجه اولنور . بو کره آقنورلر ، از جمله احمدنجیب ، بیوک اسماعیل ، برادری حمید وسائر اوینوجیلغه هوسی ایدرلر وبومسلکه داخل اولورلر . ارمنی آقنورلرک ترجه صورت تلفظی اصلاح ایتک اوزره پک چوق صرف مساعی اولنور . نهایت کدک پاشا تیاتروسی استیجار اولنور . بو تیاترو جنتمکان لطان مجید خان حضرتلرینک اراده سیله (سیرق) اولق اوزره انشا اولمش اولدیغی

الحاله بالآخره مخدومی عبدالحمیدک امر وازاده مستبدانه سیله بالطه جیلر طرفندن یر ایله یکسان ایدلمشدر .

کمال پک ، احمد مدحت اقدی ، ابوالضیا توفیق پک ، شا کر پک (صکره شا کر پاشا) ، برادری آگاه پک ، فهمی پک وسائر ادبای زمان ایشه کیریشورلر . (وطن سلسیره) ، (اجل قضا) ، (زواللی چو جوق) وسائر پیه سلر تألیف وترجه اولنور .

جنتمکان سلطان عزیز خان حضرتلری دورنده ایدی . صدراعظم علی پاشا ، سرای هایون اکا بر مأمورینی وسائر رجال دولت تیاتروی کلمکه باشلارلر وایشک ترقیسی اسپانی استکماله صرف مساعی ایدرلر . وارتنوویان صدر مشار الیه علی پاشا سایه سنده اون سنه ظرفنده وارتنوویان قومپانییه سندن بشقه بر قومپانییه تشکل واجرای صنعت ایده میه جکی خصوصنده بر امتیاز مخصوص الده ایتمکه موفق اولور . لکن امتیاز نامه ده درام وقومدی ذکر اولنمش اوپره تدن ایسه بحث اولنماش ایدی .

مناقیان قیصریه ده ایکن تیاترو و تیاتروجیلغک جانلاندیغی ایشیدوب معلمک مقاوله نامه سنک مدتی ختام بولور بولماز حبس خانه فراریلری کی استانبوله جان آتار . همان ایرتسی کونی اورته کویده بالیان آغوب بکک تحت حمایه سنده متشکل ماغاکیان قومپانییه سنه داخل اولمغه دعوت اولنور . مناق بو دعوته اجابت ایدر و آغوب بکک معاوتی سایه سنده پارلاق بر سه زون کچیریلور . ماغاکیان بو سه زونده قزانه جغنی قزاندیغندن تکرار پک اوغانده کی دکانه چکیلور .

ماغاکیانک چکلمسندن صکره قالان آقنور و آقتریسر وارتنوویان قومپا نیه سنه داخل اولورلر وبوصورتله آقنورلردن فصولیه جیان زوج وزوجه ، احمدنجیب ، اسماعیل ، حمید ، نبلیان ، عجمیان ، لیجه چی ، قارده قین رشدونی ، طاقوور نعلیان ، خاچیک پاپاسیان ، قامیق کوشجیان وسائر و آقتریسرلردن قره قاشیان همشیره لر ، چوخه جیان ، تره زا و آنیک همشیره لر ، مادموازل هرانوش ، مادموازل ویرژین و تقار بغدادلیان وسائر تدن ، متشکل بیوک بر قومپانییه وجوده کلیر .

ذهنده قورا . مناقیان ، تریانچ ، صدخیان و قومپانیه قارشو بر توجه مخصوصه بولنان از میر نجارندن استپان آغا بر اقشام بر میخانه ده اکنمکده لر ایکن مصاحبه نصلسه عشق و علاقه یه انتقال ایدر . مناقیان افندی بوئانده کویا حیاتندن قطع امید ایتش کی بر طاقم سوزلر صرف ایدر . ا درجه ده که یاننده کی آرقداشلی پک زیاده متأثر اولوب مناق افندی بی تسلیه باشلار لر . مناق افندی بوئانده جینده صاقلامش اولدیغی توتون توزنی چیقاروب و اوکنده سی شراب قدخه طولیدروب « ارق الوداع و ستلرم الوداع ! مناقیان کنیدی ایچون اتخار ایتدیک کی کیدیکز او قیزه سویلیکیز ! » دیر و در حال شرابی ایچز آرقداشلی اللرندن طوتارلر . قورناز مناق کویا صانخیلامش کی بر طاقم جعلی حال و طورده بولنور . زواللی استپان آغا پرتلاش قارشو کی دکاندن بر کاسه یوغورد یتیشدیرر ، تریانچ آغزنی آچار و صدخیان قاشیقله بوغازندن آشانی یوغورت طولیدرر . میخانه جی قورقوسندن « بوچو جنی چابوق دکامدن آلوب کوتوریکز » دیه حیقرمغه باشلار . نهایت بر آر به یه قویوب اقامت ایتدیک کی خانه یه نقل ایدر لر . او طه شیغی اولان بنلیان دوچار خوف و دهشت اوله رق اویقوسندن اویانیر و ماجرای آکلایوب بردو قوره قوشار . استپان افاده مادموازل آغاونی نک اقامتگاهنه شتابان اولور . بنلیان دو قوری واستپان آغاده مادموازلی یتیشدیر لر .

فرانسزدو قورومعاینه دن صکره ایشی چاقارو مناق فولاغنه (Vous avez mangé du poison ou bien du poisson) سز زهر می یوقسه بالق می یدیکز ؟) دیه سؤال ایدر . مناق افندی دو قوره کیمسه یه برشی سویله مه مسنی رجایلر . دو قور شویله بر رچته یازوب اجرتی آلدقن صکره مفارقت ایدر . مادموازل آغاونی ایسه بر نظر لاقیدانه عطف ایدوب ایشی آکلامش اولدیغی ایماً « بن بویله لرینی چوق کورمشم ! » دیدکن صکره عودت ایلر . مناق افندی بویله جه محجوب اولور . نهایت دیگر اویونجیلر دخی برر یولنی بولوب استابوله عودت ایدر لر .

مناقیان و آرقداشلی او قدر مضایقه لی کونلر کچیرمشلردر که بعضاً اقامت

ایتدکلری خانه صاحبه سنک طولابندن اکنمک آشیروب قارنلرینی طویورمشلردر ، لکن بو ضرورت کندیلرینی یأس و فتورده دوچار اتمه مشدر ، چونکه قبلری عشق صنعتله سوزان اولمقده و کندیلرینه قوت و جسارت ویرمکده ایدی . قومپانیه کاملاً در سعاده عودتنده شرق تیاتروسنک اوزمانکی مستأجری اولان سرابیون هکیمیان کندیلرینی اویون و برمکه دعوت ایتدیکندن ۱۸۶۳ سنه سنده مذکور تیاتروده بر سه زون کچیر لر . بو صره لرده اکشیان قومپانیان آیرلمش ، تریانچ از میره کیدوب اوراده ازدواج ایتش ، چراچی برایشه کیرمش و فصولیه جیان مادموازل بایزار ایله ازدواج ایدوب روسیه یه کیتش ایدی . قومپانیان یالکیز مناق ایله بنلیان قالمش ایدیکه آدمیان ، آغوب وار توویان ، قره قاشیان همشیر لر ، مادموازل آغاونی چیلنکریان (شمعی مادام بنیه جیان) و دیران سنجاقیان کندیلرینه التحاق ایتشلر ایدی . بو صره لرده باشلیجه هکیمیانک آثارندن اولان برایکی پیهمی اویونایور ایدی . اهلای صانکه تیاترودن صوغومش اولدیغندن بوسه زونده شویله بویله امرار ایدمش ایدی . دیرکن شرق تیاتروسی قبانیر . کیت یعنی برون عنوان هجوسیله یاد اولنان و چوقدن تیاتروایشلرینه بروتنی صوقش بولنان موسیو ماناس (دکرمنجینک قیزی) و (پامهلا) نام ایکی وودویل ایله ایش کورمک ایستیوب تیاتروبی استیجار ایدر و (فرانسز تیاتروسی) نامی ویرر .

ایرتسی قیش موسمی یعنی ۱۸۶۴ سنه سی فرانسز اوپره تلری اویونامغه باشلار . وار توویان ایسه بنلیان و قره قاشیان همشیره لرله مشترکاً علی الخصوص یاز موسمنده اسکدارده باغلر باشنده کی عزیزیه تیاتروسنده اویونلر ویرمکده ایدیلر . مناق عدم موفقیتدن یأس و فتوره دوچار اولوب اوتده بریده کافی السابق خصوصی درس لر ویرمکه باشلار . حال بوکه (مناقیان) لقبی (دستیحیان) ه تبدیل ایتش ایدی . چونکه اگر اویونجی بوزماسی اولدیغنک فرقه وارلمش اولسه ایدی شبهه سز کندیسنی قامچی ایله دفع ایدر لر ایدی . بویله جه آره دن برسنه مرور ایدر .

قیصریه ده بر قیز مکتبی تأسیس مقصدیله قیصریه لی مانوقیان برادر لر

تیاترویہ شتاب ایدرلر ووايونك ختامنده قافله قافله قنارلرله خانه لرینه عودت ایدرلر .

۱۸۵۹ سنه سی تیاترو سه زونی ختام بولمش وموسم صیف حلول ایتمش ایدی . قومپانیه طاغلامش ایدی . چونکه یاز موسمنده اویونخیلر یاریم معاشله پروالر یاغمه مجبور ایدیلر . تاریخی قیافتلر وده کورلر ایچون مصارف کلیه اختیار اولینور ایدی . مادموازل آروسیاق ، مناقیان ، اکشیان ، ماغاکیان و او هانس عجمیان . مهارتلیله کندیلرینی سیرجیلره سودیرمشلر ایدی . نبلیان ، فصولیه جیان ، تریانچ ، چراچی ، لیجه چی ، میراث یدی یان ، مادموازل آغلونی ، مادموازل کهر وکیان ایسه او یلدیزلرک اطرافنده دور ایدن سیاره لر ایدیلر .

قومپانیه اکثریا ویقتور هوغونك آنارندن (آنجه لومالی پیهری) و (لوکره سی بوجیا) یی ، شیلرک آنارندن (حیدودلر) یی ، بشکطاشلیانك : سرابیون هکیمیانك وترزیانك آثارینی صحنه تماشایه وضع ایدیور ایدی . مناقیان (لوکره سی بوجیا) پیهنده جه نارونك و (آنجه لومالی پیهری) ده رودولفک رولارینی نه درجه مهارتله ایفا ایتمکده بولمش اولدیغنی تخطر ایتدیکی صهرده حالا روحنده براهتزاز حس ایتمکده در .

۱۸۶۰ سنه سنده شرق ارمنی تیاتروسنك ایکنجی سه زوننك حلولنده دومینیان و مادام ماریام زاغیکیان قومپانیه یه داخل اولمشلر ایدی . سه زونك صوکلرنده شابان تذکار حادثاتدن اوله رق مناق افندی شونی حکایه ایدر : « قومپانیه برکیجه (نل قوله سی) اویوتی ویره جک ایدی . او کونلرده ارمنی قتولیک جماعتی آره سنده (هاسونیست) و (آتی هاسونیست) مسئله سی ظهور ایتمش و بین الجماعت بویوزدن تفرقه حاصل اولمش ایدی . دیگر طرفدن ارمنی قتولیک اولان شاعر بشکطاشلیانك « بز قرداشز » نامنده کی شرقیسی ده هر طرفده زبازد اولمش و بناء علیه ارمنی وارمنی قتولیک جماعتلری آره سنده بر مقارنت حصوله کتیرمک ایچون تیاترو عالمنده کورولن شوق و فعالیتدن استفاده اولمق ایسته نلش ایدی . (نل قوله سی) اویونك صوکلر پرده سنده

اکشیان بردن بره دیشاری یه فرلایه رق : « بن آج قارننه آصلا چالشه لم . بو آدملر بزه اتمک پاره سی بیله ویرمورلر ! » دیه باغرمغه باشلار . یونك اوزرینه بعضیلر ایجابنه باقه جقلرینی وعد ایدوب آره یه کیررلر و اویون ختام بولور . فقط بو اویون ۱۸۶۰ سنه سی تیاترو موسمنك صوکلر اویونی اولدیغندن ایرتسی کونی تیاترو قبانیر . اکشیانک بطریق هاسون افندی دن اجرت آله ق قصداً بویله بر حادته ایقاع ایتمش اولدیغنی روایت اولنش ایدی »

ذاتاً سه زون ختام بولمش وموسم شتا حلول ایتمش اولدینندن ماغاکیان قومپانیه دن آریلور و تکرار قوندیره جیلق صنعتنه باشلار . دیگرلری مناقیان ، اکشیان ، عجمیان ، فصولیه جیان ، تریانچ ، میراث یدی یان ، لیجه چی ، چراچی ، صدحیان ، مادموازل آروسیاق ، مادموازل آغلونی ، مادام بازار و سائر ازمیره دعوت اولنورلر . شهر مذکورده ارمنی کنجلی ذاتاً (واسبور اقان) نام ارمنی تیاتروسنده اویونلر ویرمکده ایدیلر . درسعادتن کیدن قومپانیه اول امرده رغبت عمومیه وموفقیته مظهر اولور ایسه ده بالا خره بر مسئله دن طولانی رغبتدن دوشر .

بوسره لرده مناقیان افندی نك سرگذشت حیاتنك بر لوحه مضحکسی تجلی ایدر . ازمیرده اویونلر ویرلیدیکی زمان سپون بزرجیان نامنده بر رسام شهر مادموازل آروسیاقه علاقه ایدر . مناق افندی دخی مزبورده مادموازلک همشیره سی اولان مادموازل آغلونی یه تعشق ایلر . مناق افندی مادموازل آروسیاق رسام بزرجیانه بالمقابله کوستردیکی شدت محبت قسقا نیر و مادموازل آغلونی نك دخی کندیسنه قارشى عین درجه اظهار محبت ایتسنی آرزو ایلهر . فقط مادموازل آصلا قید ایتمز و مناق افندی نك عشق و محبتنه متالیک بیله ویرمز . قومپانیه ذاتاً رغبتی غائب ایتدیکنندن طاغلمغه باشلار . اویونخیلردن قوه مالیهلری مساعد اولانلر درسعادته عودت ایچون راپوره را کب اولورلر . دیگرلری ایسه ازمیر سوقاقلرنده طولاشمغه مضطر قالیرلر .

مناقیان مادموارل آغلونی نك کنبدی شدت عشق و محبتنه مقابله کوسترده جکندن قطع امید ایدوب نوعاً اخذانتقام ایچون مزبوریه بر اویون اوینامغنی

راضیانه برنجی امدادینک برنجی صنفیه ماروروس
 و غیره در سارنه خال شور . هب در سارنه ایلده اولدنی حاله از خاله
 نازا خالخان اولان ماروروس او تارخین اعتبارا زها زاده شوق
 . کونه قدر کندی حاجی وولی نعمت خانی خال خان متداریانه یله یار ایدر .
 معتبرانیدن هووان برادرلارک و سارنه کیملی خالخان اولور . مناق اقدسی بو
 دوام ایتدیریرلر . ایشته بوصورله ماروروس او کوندن اعتبارا کویک
 حایه لریسه آلیرلر اول امرده حایه کوندورن کیملی خالخان اولور .
 مدار تیشلری ایچون بر مناج وعد ایتدیرلر کیملی خالخان اولور .
 تخلصی در عیله ایدرلر . ماروروسک اولدنی تری اوبانی ایدرلر .
 نالیدن ساروروسک ماروروسک در حال دروات زور بر خیر بر خیر بونک
 بو خوشی قورقارلر . دیر .
 ضرورت و سفالت یوزندن انواع مغدورت و محرومیتده کفر اولمشور .
 مستعد بر خوشی ایلده بر شی اولدنی ذکا واستعدادی کویک
 کویک آغالی تری دینه کویک ایلر . آغالی : « آغالی : بو خوشی یاک
 ایدرله مدیر کویک یشاری حالده ماروروسک اولدنی طوطا و طوطا
 ماروروس حال سفالت ایشالی او درجه مؤثر صورته آه ورور حاکمه
 خالشیورسک ؟ » دیه سوال ایلر .
 جان یانه قهر ایدرلر : « زو ماروروسک ! بونه اوست باش ؟ سن زده
 طولا شمه خجور اولور . مکتب مدیری ماروروسک بو حالده کوردرکنیدن
 بزمده قایتدن کسانن کیمی اوتاندنی خالخان اولور .
 اولدنی واسی باشی کیم ایتدیر بونک یقی حالده کیملی کیملی کیملی
 ای خالخان کیملی بونک بونک بونک بونک بونک بونک بونک بونک
 دکر منجلیک ایدن مانوق آغالی یانه خالخان ویرلر . ماروروسک اکی
 اون اوج یانه کیملی خالخان ویرلر و قوشورلر اولور آتاسر ایدر

ماروروس مناقیان

ماروروسک اوبانی شدت فقر و ضرورت و فقیر عائله لارک تری تیشلر
 ایدر ماروروسک : « اوبانی : ده قشیم یوق . بر آن صکره کل دیر ایدر .
 اوبانی ایتدیرکنیدن مدیر هوزنار کیملی خالخان اولور .
 حایه لریسه آلیرلر اول امرده حایه کوندورن کیملی خالخان اولور .
 مدار تیشلری ایچون بر مناج وعد ایتدیرلر کیملی خالخان اولور .
 تخلصی در عیله ایدرلر . ماروروسک اولدنی تری اوبانی ایدرلر .
 نالیدن ساروروسک ماروروسک در حال دروات زور بر خیر بر خیر بونک
 بو خوشی قورقارلر . دیر .
 ضرورت و سفالت یوزندن انواع مغدورت و محرومیتده کفر اولمشور .
 مستعد بر خوشی ایلده بر شی اولدنی ذکا واستعدادی کویک
 کویک آغالی تری دینه کویک ایلر . آغالی : « آغالی : بو خوشی یاک
 ایدرله مدیر کویک یشاری حالده ماروروسک اولدنی طوطا و طوطا
 ماروروس حال سفالت ایشالی او درجه مؤثر صورته آه ورور حاکمه
 خالشیورسک ؟ » دیه سوال ایلر .
 جان یانه قهر ایدرلر : « زو ماروروسک ! بونه اوست باش ؟ سن زده
 طولا شمه خجور اولور . مکتب مدیری ماروروسک بو حالده کوردرکنیدن
 بزمده قایتدن کسانن کیمی اوتاندنی خالخان اولور .
 اولدنی واسی باشی کیم ایتدیر بونک یقی حالده کیملی کیملی کیملی
 ای خالخان کیملی بونک بونک بونک بونک بونک بونک بونک بونک
 دکر منجلیک ایدن مانوق آغالی یانه خالخان ویرلر . ماروروسک اکی
 اون اوج یانه کیملی خالخان ویرلر و قوشورلر اولور آتاسر ایدر

مُنَاقِيَاتُ افْتَدَيْنِكَ

الْبَيْتُ مَبْنِيٌّ

دَرْوِزِ بَيْتِ رَسْمِ

يَا دُرِّيَّ كَايْنُ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0301517

6861